

**Hagyományos és elektronikus
információszołgáltatások építése egy
könyvtár idegen nyelvű állományára**

Tartalomjegyzék

1. fejezet - Bevezetés	1
2. fejezet – A nyelvoktatás fontossága	5
3. fejezet – A feltárás elméleti keretei	9
4. fejezet – A feltárás a gyakorlatban	14
4.1. Tartalmi ismérvek	16
4.1.1. A nyelvi tartalom	17
4.1.2. A négy készség	19
4.2. Használati ismérvek	23
5. fejezet – A szolgáltatás	31
5.1. Az ajánló bibliográfiák	31
5.2. A linkgyűjtemény	33
6. fejezet – A beszerzés	37
7. fejezet – A nyelvtanuló	44
8. fejezet – A megvalósítás további kérdései	49
9. fejezet - Összefoglalás	51
Felhasznált irodalom	52
Mellékletek	57

1. Bevezetés

A témaválasztás személyes oka az, hogy magam is „nyelvtanuló” vagyok. Tapasztalatom van a nyelvtanulás számos formájában, ilyen az iskolai keretek között történő és sok éven át tartó nyelvtanulás, vagy a nyelviskolák intenzív tanfolyamai, esetleg egy magántanár segítségével. Sőt, jómagam is egyedül nekifogtam már egy idegen nyelvnek. Bármelyik formáról is legyen szó, a jól megválasztott taneszközök létfontosságúak. Egy nyelvkönyv, amely az egyén képességeihez és igényeihez illeszkedik, nagyon nagy lendületet adhat a tanulás folyamatának. Többször szembesültem már azzal egy könyvtár idegen nyelvű gyűjteményét bújva, hogy a könyvtár, még konkrétabban a feltárás, nem teszi könnyebbé a nyelvkönyvek után kutatók dolgát. Egyelőre csak röviden összefoglalva, azt tapasztaltam, hogy a feltárás sokszor felszínes, és ha részletes is, nem olyan szempontok szerint történik, mely a nyelvtanulókat eligazítaná a számukra legmegfelelőbb nyelvkönyv kiválasztásában. A célom nem a bíraskodás. Ha az idegen nyelvű állományt egy új megvilágításba helyeznénk, akkor az átalakulna dokumentumok halmazából egy speciális szempontok szerint feldolgozott tankönyvtárrá. Az információ már ott van, csak más szemmel kellene ránézni.

A szakdolgozatomban ezért azt a témát szeretném körüljárni, hogyan tudja egy könyvtár a gyakorlatban is támogatni a nyelvtanulás folyamatát már meglévő eszközeivel, vagyis az állománya részét képező idegen nyelvű gyűjteménnyel.

Röviden vázolva, a nyelvoktatás támogatása, illetve az, hogy a könyvtár nagyobb hangsúlyt fektetne az idegen nyelvű könyvek feldolgozására, mind az egyén, mind a könyvtár számára előnyökkel járna, arról nem is beszélve, hogy a téma évek óta aktuális és véleményem szerint még jó ideig az is lesz. Az Európai Unió csatlakozással rohamosan nő és nőni is fog a külföldön munkát vállalók száma. A felsőoktatásba való bekerülés egyre szigorúbb feltételekhez kötött. Tehát mind a munkavállalás, mind a jobb oktatási lehetőségek megszerzése érdekében fontos egy idegen nyelv elsajátítása. Továbbá, mivel az internet életünk szerves részévé vált, a szabadidő eltöltését és a tájékozódás lehetőségeit is jócskán kitágítja, ha beszélünk egy második nyelvet. A könyvtár, ahogyan már a fentiekben említettem azért is gazdagodna, mivel állománya újszerű megvilágításba helyeződne.

Ezen célok érdekében a következő elméleti és gyakorlati kérdések megválaszolását és megoldását tűztem ki célul. Ahhoz, hogy a különgyűjteményre egy szolgáltatást lehessen alapozni, gondolni kell annak megfelelő feltárására. A nyelvkönyvek esetében pedig egy olyan megközelítés szükséges, mely a nyelvtanulók igényeit tartja szem előtt. Ehhez egy olyan kettős szempontrendszer kidolgozását tűztem ki célul, mely a nyelvkönyvek tartalma mellett, a tankönyvek kiválasztásakor döntő szerepet játszó szempontokra is gondolna. Ezek megvalósítása érdekében áttekinteném a tárgyszavakkal szemben támasztott követelményeket, és e szempontrendszer megvalósítását is úgy alakítanám, hogy azokhoz igazodjon. Példákkal illusztrálnám a levont következtetéseket.

A tárgyszavazást kiegészítené egy olyan bibliográfiai adatszolgáltatás amely, a nyelvkönyvek egyedi vonásaira helyezné a hangsúlyt. A szolgáltatás ötvözné a bibliográfiák és a katalógusok jellegzetességeit, tartalmában pedig a nyelvkönyvek olyan apró részleteit ragadná ki, melyek a gyakorlatban a leghasznosabbak vagy általánosságban elmondható, hogy nagy fejtörést okoznak a nyelvtanulás során.

Az új megközelítésű tárgyszavazással és ezzel a szolgáltatással párhuzamosan, a jövőre is gondolni kell, tehát a beszerzés szempontjait is át kellene gondolni. Ehhez már létező „checklist”-eket adaptálnék némi változtatással, hogy a könyvtárosok is ki tudják választani, mely dokumentumokat érdemes beszerezni.

Ezen feladatok megoldása érdekében olyan szakirodalmi kutatást végeztem, hogy a feltárás, a szolgáltatás és a beszerzés elméleti háttérét ki tudjam dolgozni. A vizsgált szakirodalmak természetesen nem csak a könyvtártudomány területét érintették, hanem a nyelvoktatás elméleti alapjait is áttekintettem, különös tekintettel annak tartalmára és a felhasznált oktatási eszközökre. Megvizsgáltam, hogy a gyakorlatban hogyan történik a nyelvkönyvek feldolgozása több különböző típusú könyvtárban. Annak érdekében, hogy a szempontrendszer kialakításának lehetőségeit vizsgáljam, magam is feldolgoztam dokumentumok sorát. Ekkor igyekeztem a lehető szélesebb körből választani, mind a nyelv mind a tankönyvtípus tekintetében.

2. A nyelvoktatás fontossága

A következőkben szeretném áttekinteni, hogy milyen kezdeményezések történtek a többnyelvűség, a multikulturalizmus vagy a nyelvtanulás támogatására a könyvtárpolitikában, valamint szeretném áttekinteni, hogy az egyén szempontjából milyen előnyökkel jár egy idegen nyelv elsajátítása.

Az Európai Unió nyelvpolitikája a többnyelvűséget két szinten is definiálja. Személyi szinten az, hogy valaki több nyelven is ki tudja magát fejezni, egy olyan alapképességet jelent, amely által az egyén növelheti oktatási és foglalkoztatási esélyeit, mely utóbbi a személyek szabad mozgásának jogával igencsak előtérbe került. Tehát az idegennyelv-ismeret a versenyképesség egyik alapeleme. Nemzetközi szinten a többnyelvűség Európa kulturális és nyelvi sokszínűségét fejezi ki. A kettőt összekapcsolva, egy idegen nyelv elsajátítása a személyes fejlődésnek is része, méghozzá úgy, hogy lehetőséget biztosít a kulturális cserébe való bekapcsolódásba. Ezért célja többek között az Európai Uniónak az idegen nyelv oktatásának és tanulásának támogatása.¹

Ezekkel összhangban az IFLA multikulturális könyvtárakra vonatkozó kiáltványa kimondja, hogy a könyvtáraknak típusuktól függetlenül ezt a nyelvészeti és kulturális sokféleséget kellene nemcsak népszerűsíteni és támogatni, hanem tükrözni is egyben. Négy pontban kijelöli azon feladatokat, melyeket egy a multikulturalizmus szolgálatában álló könyvtárnak - amely tanuló, kulturális és információs központ is egyben – szolgáltatásaival nyújtania kell. Ezek: a nyelvészeti sokszínűség támogatása az anyanyelv tiszteletével, több nyelv harmonikus együttélésének segítése, ebbe beleértve a fiatalkortól történő nyelvtanulás támogatását, a digitális információs és kommunikációs technikák elsajátításának bátorítása, valamint a nyelvi sokszínűség népszerűsítése a „cyberspace”-ben.²

Az UNICEF és az IFLA 1994-ben kiadott kiáltványa a közművelődési könyvtárakról kimondja, hogy „a közművelődési könyvtárak, mint az ismeretekre és az egyetemes emlékezetre nyíló helyi kapunak, az a legfontosabb szerepe, hogy az egyén élethossziglan tartó tanulását és kulturális fejlődését támogassa.” Ezek érdekében a könyvtár

¹ Itzel [2011.10. 22.]

² [IFLA] [2012. 01. 30.]

szolgáltatásainak használhatóvá kell tenni az összes ismerethordozót, épüljön az hagyományos vagy modern technológiára.³

A hazai könyvtárpolitikában is találhatunk ezekkel összhangban lévő célkitűzéseket. Az Országos Könyvtárfejlesztési stratégiai célok között szerepel, hogy a könyvtár nélkülözhetetlen szerepet tölt be a formális oktatás, valamint a nem formális és informális tanulás támogatásában azáltal, hogy fejleszti az olvasási, információkeresési és digitális kompetenciákat. A felnőttképzés támogatásával pedig segítse elő a foglalkoztatottság és a versenyképesség növelését. Ezen és más célok érdekében különféle beavatkozásokat fogalmaz meg a stratégia. Ezek a teljesség igénye nélkül: web alapú szolgáltatások kifejlesztése új technológiák bevonásával, mint például a web 2.0, a blogok vagy az elektronikus hírlevelek. Új gyűjteményfejlesztési stratégia kialakítása az olvasáskultúra támogatására. Távoktatási és e-tananyagok kialakítása együttműködésben felsőoktatási intézményekkel és munkaügyi központokkal. A multikulturalizmus támogatása valamint a felhasználók rendszeres képzése az életen át tartó tanulás folyamatában.⁴

Ezekből látható tehát, hogy már számos kezdeményezés történt a multikulturalizmus, a sokszínűség, és közvetve a nyelvtanulás támogatására is. David Crystal, a híres nyelvész, remekül összegzi, hogy miért is tanuljunk nyelveket. Az oktatás és a munkavállalás esélyeinek növelése mellett, egy erősséget jelent, ha idegen országok embereivel saját nyelvükön tudunk kommunikálni, tehát az esélyegyenlőség megteremtésében is nagy szerepet játszik, ha beszéljük például az általunk meglátogatott ország anyanyelvét, legyen az munkavállalás, vagy nyaralás céljából. Az idegennyelv-tanulás továbbá nagy szerepet játszik gyermekeink arra történő felkészítésében, hogy meg tudjanak küzdeni a változó társadalmunk által támasztott kihívásokkal. Ezzel összhangban, a nyelvtanulás elősegíti más kultúrák megértését, tolerálását, tiszteletét, segít elfogadni mások értékeit, akár külföldön vagy saját hazájukban, kisebbségi csoportokban. Végezetül, de nem utolsósorban, a nyelvtanulás a szabadidő eltöltésének is hasznos módja, hiszen lehetővé teszi a közvetlen hozzáférést a külföldi filmekhez, rádióhoz, tévéhez, irodalomhoz, ami az internet életünk szerves részévé válásával egyáltalán nem elhanyagolható érv.⁵

³ Fogarassy (ford.) [2012. 03. 04.]

⁴ Oktatási és Kulturális Minisztérium, Könyvtári Intézet: p. 24-29.

⁵ Crystal, D.: p. 431-433.

A közoktatásban elméletileg lehetőség lenne egy használható nyelvtudás megszerzésére, ám a különböző technikai vagy humán feltételek hiányának köszönhetően ez nem mindig valósul meg, és a nyelvtanulók mindössze 6-7 százaléka⁶ jut használható nyelvtudás birtokába. Az iskolát elhagyva vagy akár a formális oktatással párhuzamosan, akik megengedhetik maguknak, magánórákat vesznek vagy beiratkoznak egy nyelviskolába, hogy a hiányosságokat pótolják. Ezen tanulók előnnyel fognak indulni a munkaerőpiacon. Azok viszont, akik nem engedhetik meg, hogy ilyen szolgáltatásokat vegyenek igénybe, nem indulnak hasonló esélyekkel, mint társaik.⁷ Azzal, hogy a könyvtár ingyen elérhetővé teszi nyelvtanulásra alkalmas tankönyvek sorát, nem egyszerűen az életen át tartó tanuláshoz járulna hozzá, hanem az esélyek egyenlőségét is kínálná.

Megtörténhet az is, hogy a tanuló megszerzi a nyelvvizsga bizonyítványhoz szükséges tudást pusztán a közoktatás keretein belül, ám a bizonyítvány megszerzésével újabb problémák merülhetnek fel. A magyar közoktatás ugyanis lehetővé teszi, hogy a tanulók akkreditáltassák a kötelező nyelvórákat egy C típusú középfokú bizonyítvánnyal, és bár az órára járás lehetősége továbbra is fennáll, többen még sem élnek az ingyenes nyelvórák adta lehetőségekkel. Ki lehet jelenteni, hogy a nyelvvizsga bizonyítvány megszerzésével megszűnik a cél⁸, amely a tanulót sarkallná idegen nyelvi képességei fejlesztésére, és a nyelv használatának hiányában lassan megindul a felejtés folyamata is. Egy köznapias hasonlattal élve, egy idegen nyelv tudása nem olyan, mint a biciklizés. Egy bizonyos kihagyás után nem lehet egyszerűen visszapattanni rá.

Véleményem szerint nagyon fontos lenne tudatosítani mindenkiben, aki egy idegen nyelv elsajátítására adja a fejét, hogy a nyelvtanulás nem egy olyan folyamat, amely valaha is véget ér. El lehet érni egy szintet, egy mérföldkövet, de ez nem azt jelenti, hogy ne lehetne még apróbb célokat kitűzni, bizonyos képességet tovább csiszolni.

Továbbá azért lenne még nagyon fontos annak a tudatosítása, hogy szinten kell tartani a megszerzett tudást, mert nem jósolható meg⁹, hogy a jövőben milyen szükség lehet majd a már egyszer részben elsajátított nyelvre. Az iskolának ezért fel kellene a tanulókat ruháznia

⁶ Dálnoki-Fésűs A.: p. 3.

⁷ Petneki [2011. 10. 25.]

⁸ Nikolov M.: p. 5.

⁹ Clark, J. L.: p. 78.

olyan képességekkel, melyek segítségével a jövőben már saját maguk is tudják majd irányítani a tanulás folyamatát.

A külső és a belső, tehát a szakma és az olvasó oldala felől is megindokolható, hogy miért fontos a nyelvtanulás, valamint miért kellene a könyvtáraknak nagyobb hangsúlyt fektetni a nyelvoktatás támogatására.

3. A feltárás elméleti keretei

Michael Buckland idézetével kezdeném: „a könyvtárak legfőbb célja egyetlen szolgáltatás – az információhoz való hozzáférés – biztosítása.”¹⁰ Ha az olvasó nem tudja megérteni és értékelni, amit a dokumentum tartalmaz¹¹, mert a választott osztályozási rendszer, legyen az a tárgyszó rendszer vagy az Egyetemes Tizedes Osztályozás jelzetei nem közvetítik megfelelően a dokumentum tartalmi ismérveit, az informálás nem valósul meg. Egészen szélsőségesen megfogalmazva, a könyvtár nem teljesíti a feladatát. Többek között ezért is látom annak fontosságát, hogy nagyobb hangsúlyt kapjon jelen esetben az idegen nyelvű dokumentumok tartalmi feltárása.

Mindezen információátadásnak olyan módon kell történnie, hogy a közlő és a befogadó ugyanazt a nyelvet beszéljék, mely nem más, mint az eredményes kommunikáció alapfeltétele.¹² Ez kétféleképpen is értelmezhető. Először is a szó szoros értelemben véve ugyanazt a nyelvet kell, hogy beszélje az osztályozási rendszer és a felhasználó, hiszen nem valószínű, hogy egy kezdő szinten lévő nyelvtanuló megérti egy nyelvkönyv bevezetését, tartalomjegyzékét vagy a fűlszövegét, azokat a forrásokat, amikből a tankönyv főbb ismérveit ki lehet olvasni. Egészen leegyszerűsítve azt is lehetne mondani, hogy ezen ismérveket az osztályozási rendszernek le kellene „fordítania”. Átvitt értelemben véve az, hogy a közlő és a befogadó ugyanazt a nyelvet beszéli, azt is jelenti, hogy a rendszernek olyan kifejezéseket kellene használnia, amelyekkel valószínűleg a felhasználók is keresni fognak. Például, egy olyan nyelvkönyv, mely a kiejtés fejlesztésére specializálódik, nem biztos, hogy célszerű, ha a „fonetika” vagy „hangtan” tárgyszavakkal kerül leírásra. A „kiejtés”, mint tárgyszó valóban nem hangzik túl tudományosan, viszont a felhasználó nyelvén szól, s nem melleleg a szakirodalomban is szélesen használt.

A dokumentumok megfelelő osztályozásához ismerni kell a feltárás célját, tartalmát, az osztályozási rendszert és az osztályok közötti kapcsolódási lehetőségeket.¹³ A cél tehát a fentiekben megfogalmazottak szerint a felhasználók informálása, mely szakdolgozatomban szorosan összekapcsolódik a feldolgozott dokumentumok, vagyis a nyelvkönyvek tartalmi

¹⁰ Buckland, M.: p. 12.

¹¹ Buckland, M.: p. 12.

¹² Horváth T.: p. 27.

¹³ Barátné Hajdu Á.: p. 3.

sajátosságaival. A következőkben szeretném a feltárás elméleti kereteit ismertetni azzal párhuzamosan, hogy az általam elképzelt rendszer hogyan illeszkedne ehhez.

Az új megközelítésű feldolgozás a tárgyszavazásra, vagyis a nyelvészeti irányzat népszerű osztályozási módszerére helyezné a hangsúlyt. Előnye abban rejlik, hogy természetes nyelvi alapokon nyugszanak az általa használt kifejezések, a rendszer egyszersmind felhasználóbarát is. Az irányzat 20. században történő kialakulásának is ez volt az egyik célja.¹⁴

A tárgyszavas osztályozás hármask feladata a feltárás, tárolás és a visszakereshetőség biztosítása. Tehát le kell írunk a dokumentum lényeges tartalmi ismertetőjegyeit. Továbbá rendjük, sorrendjük meghatározza a katalógus szerkezetét is.¹⁵ Ez esetben megkíséreltem egy maximum háromszintes hierarchia felállítását, – amit a tárgyszavas osztályozás még éppen megenged – hogy a formailag összetartozó tárgyszavak egy helyre kerüljenek. A hierarchia segítené a felhasználókat abban, hogy jobban átláthassák a nyelvtanulás „tartalmát”. Eligazodásuk segítésére készülné egy olyan segédlet, mely egy fa szerkezetű ábrával feltérképezné a tárgyszókészletet.

A tárgyszavas osztályozás a tartalom feltárására a természetes nyelv szabályozott szavait, szóösszetételeit használja. A szabályozás több lépcsőben, több követelmény figyelembe tartásával történik. A leírásra használt ismérveket több forrásból is kiemelhetjük. Származhatnak ezen ismérvek az eredeti szövegből, ez esetben szövegszavakról beszélünk, illetve a kiemelés korlátozódhat a cím szövegére is, ekkor kulcsszavakról van szó. Azért is lenne többek között célszerű erre a két típusra hagyatkozni, mert a nyelvtudomány egzak, vagyis feltételezhető, hogy például a cím tartalmazni fogja a dokumentumot legjobban jellemző szavakat.¹⁶

A nyelvkönyvek feldolgozásakor azt vettem észre, hogy rájuk ez különösen igaz. Azok az ismérvek, amelyek egy nyelvkönyv kiválasztásakor döntő szerepet játszanak, részben az első és a hátsó borítón, a tartalomjegyzékben és a bevezetőben találhatóak meg. Az itt található információk egy részét nyilván egészséges kétkedéssel kell figyelni, hiszen valószínűleg kereskedelmi célokat is szolgálnak, ugyanakkor tartalmaznak lényeges, tényszerű információkat is. Jó példát szolgáltatnak erre a szótárak. Vásárlás esetén nem

¹⁴ Barátné Hajdu Á.: p. 27.

¹⁵ Barátné Hajdu Á.: p. 27.

¹⁶ Horváth T. – Süthető P.: p. 39-40.

szabad kizárólagosan a címszavak számára hagyatkozni – amit előszeretettel emelnek ki a kiadók az elő vagy a hátlapon – hiszen ez a számadat sokszor relatív. Szótár választásakor vannak sokkal fontosabb szempontok, de ezekre a dolgozat erre vonatkozó részében térek ki.

A tárgyszavak kiválasztásakor alapelvnek tekinthetjük: a tárgyszó „a dokumentum információ lényegének, esetleg egy-két jellemzőjének leírására alkalmas rövid, tömör, egyértelmű, nyelvtanilag szabványosított formájú, természetes nyelvre alapozott kifejezés.”¹⁷

A dokumentumokat legjobban jellemző ismérvek kiválasztása után azokat elemezni és szabályozni kell, hogy az egységesség elve megvalósulhasson. Ezen szabályozás alá sorolható például a szóalakok és a szinonimák összevonása, vagy a homonimák jelentésük szerint történő szétválasztása. Csak ezek, minden bizonytalanság kiszűrése után beszélhetünk tárgyszavakról.¹⁸

A tárgyszóalkotás tartalmi követelményei között elsődleges helyet foglal el az, hogy figyelembe kell venni a felhasználók összetételét, vagyis az ő igényeiket, keresési szokásaikat kell szem előtt tartani. Itt akár vissza is utalhatnánk a már említett fonetika és kiejtés párosra, s bár csak feltételezni tudom, de valószínű, hogy a felhasználók többsége utóbbit használná kereséskor. További követelmény, hogy a dokumentum tartalmát legjobban kifejező szót kellene kiragadni. Ez igaz, ám a gyakorlatban általában több szükséges a tartalom lefedéséhez. Erre például szolgálhatnának a nyelvvizsgára felkészítő tankönyvek, melyeknél nem hátrányos megadni, hogy pontosan milyen típusú vizsgára is készítenek fel, lévén, hogy mindegyik más sajátosságokkal rendelkezik. Mindamellett az is fontos, hogy a választott tárgyszavak ne legyenek se túl specifikusak, se túl általánosak, hiszen mindkét eset információvesztéshez vezet.¹⁹

A tárgyszavak persze nem kizárólag csak tartalmat, hanem formát, műfajt és helyet is megadhatnak.²⁰ Ebben az esetben a műfaj pontos meghatározását tartom a legfontosabbnak. A műfaj kifejező tárgyszavak részletezésére a későbbiekben még sort keríték, de előljáróban annyit, hogy fontos lenne a nyelvkönyv fogalmát tisztázni, hogy ne

¹⁷ Barátné Hajdu Á.: p. 27.

¹⁸ Horváth T. – Süthető P.: p. 39.

¹⁹ Barátné Hajdu Á.: p. 28.

²⁰ Horváth T. – Süthető P.: p. 73.

csak egy átfogó kategóriát takarjon, melyet bármely nyelvtanulást szolgáló tankönyvre rá lehet vakon illeszteni.

A formai szabályokat tekintve mindenképpen előnyös, ha a tárgyszó főnév. Ha a kulcs vagy a szövegszó nem az, akkor szabályozni, vagyis főnevesíteni kell. A kialakult főnév lehetőség szerint legyen egyes számú, kivéve a csoportok vagy gyűjtőfogalmak neveit. Esetünkben, például ha egy nyelvtani összefoglaló mellett a könyvben találhatóak még feladatok, akkor ésszerű használni a „feladatok, gyakorlatok” tárgyszót a „feladatgyűjtemény” helyett, hiszen feladatgyűjtemények általában nem tartalmazzak elméletet, lévén annak kiegészítésére készülnek. Mellékneveket csak a főnévvel együtt, jelzős szerkezetekként érdemes bevezetni a tárgyszókészletbe. Erre tökéletes példa a dokumentum nyelvének kifejezése, vagyis „angol nyelv”, „német nyelv”, és a többi.²¹

Három csoportot különböztetünk meg a tárgyszavak nyelvi alakját tekintve. Az első csoportba tartoznak az egytagú kifejezések, melyek lehetnek egyszerű és összetett szavak is. Esetünkben ebbe a csoportba tartozik például a „nyelvkönyv” kategória vagy a különböző szintek megnevezésére szolgáló „kezdő”, „középfokú”, „haladó” megnevezések. A második csoportba tartoznak a kéttagú kifejezések vagy szintagmák. Ezek legtöbbször jelzős vagy birtokos szerkezetek. Ide sorolható például az „egynyelvű szótár” tárgyszó. A legutolsó, harmadik csoportba pedig a többtagú kifejezések tartoznak, ilyen lehet a „nyelvvizsga-felkészítő könyv”.²²

Végezetül pedig szót kell ejteni az indextételről. Az indextétel nem más, mint a dokumentum lényegének kiemelésére szolgáló tárgyszavak halmaza. Ugyanakkor, hogy ez a halmaz indextétel legyen, szükséges egy olyan rendezőelv, mely a tárgyszavakat összetartja, az indextételt pedig egy teljes gondolattá szintetizálja. Több módszer is létezik a tárgyszavak rendezésére, ilyen például betűrendben történő felsorolásuk, ám ez nem minden esetben egyértelmű. A speciálistól a generikus felé történő láncolás és vica versa már ésszerűbbnek tűnik, ugyanakkor e relációk nem minden esetben alkalmazhatóak, és úgy képzem, hogy a hierarchia kifejezése a tárgyszóláncban nem is feltétlenül szükséges a felhasználó szempontjából.²³

²¹ Barátné Hajdu Á.: p. 29.

²² Horváth T. - Süthető P.: p. 73.

²³ Horváth T. – Süthető P.: p. 81-83.

Megoldásként egy olyan rendszert javasolnék, amely az indextétel, a felhasználó oldala felől pedig a keresőkérdés megalkotását, a web 2.0-es szolgáltatások, például a blogok vagy az igen népszerű online könyvjelzőző szolgáltatások nyomán, tagelés szerűen közelítené meg. Ez a gyakorlatban úgy működne, hogy mind a könyvtárosok, mind a felhasználók rendelkezésére állna a tárgyszavak olyan kettős szempontrendszere, melyek a nyelvkönyvek leírására specializálódnának. A különbség az lenne, és ezzel már a következő fejezetre, a gyakorlatban történő megvalósításra utalnék, hogy míg a könyvtárosoknak kötelező lenne egy adott hierarchiaszinten belül egy tárgyszó kiválasztása a leírásra, addig a felhasználó a saját profilja szerint illeszthetné össze a keresőkérdést, tetszése szerint bizonyos kategóriákat kihagyva, vagy ha érdekei úgy diktálják, részletesebben vagy általánosabban megadva. Ezen elvvel a könyvtár is tükrözné azt a tendenciát, mely szerint a nyelvtanulók már nem csak passzív szereplői a nyelvoktatás folyamatának, hanem aktív, cselekvő résztvevői.²⁴

²⁴ Crystal, D.: p. 431.

4. A feltárás a gyakorlatban

Az idegen nyelvek tanítását öt szempont szerint részekre lehet bontani. Ezek a ki, kinek, mit, hogyan és a minek segítségével történnek.²⁵ Tehát a nyelvtanár tanítja a nyelvtanulónak például a különböző készségek elsajátítását vagy a beszédfunkciókat tantervek, tanmenet és különböző módszerek által, olyan eszközök segítségével, mint az audiovizuális dokumentumok, videók, képek, számítógépek vagy akár a hagyományos nyomtatott dokumentumok. Ez utóbbi az, melyben a könyvtár segítséget tud nyújtani, méghozzá úgy, hogy az állományában lévő dokumentumokat megfelelően feltárja és visszakereshetővé teszi, valamint olyan dokumentumokat szerez be, melyekre a felhasználók igényt tartanak és a céljaik elérésében a lehető legjobban segítik őket.

Kutatásaim kezdeti szakaszában két olyan problémát fedeztem fel, mely a nyelvkönyvek megfelelő szolgáltatását hátráltatja. Az egyik egy olyan „külső” jellegzetesség, mely ugyan hibának nem nevezhető, hiszen szabályos, viszont véleményem szerint nem praktikus. Ez nem más, mint hogy az idegen nyelvű állományban, az összes nyelvkönyvet – természetesen először nyelvenként csoportosítva – a 800-as főosztály, a nyelvek és nyelvudomány alá sorolják be minden egyéb tagolás nélkül. Tehát ha valaki kezdőknek szóló francia nyelvkönyvet keres, akkor szemben találja magát több polcnyi, Cutter szám szerint rendezett könyvvel. Ez a rendszer természetesen jól működik, ha valaki egy konkrét szerző művét keresi, vagy ha böngészni akar, ugyanakkor tanácstalanságot okozhat egy olyan olvasóban, akit elsődlegesen a könyv témája érdekel.

Ezek után azt vizsgáltam meg, hogy mindezen osztályozás hogyan történik „belülről”, vagyis dokumentumonként, az online katalógusban vagy a katalóguscédulákon. Többféle típusú könyvtár idegen nyelvű gyűjteményébe belepillantva azt tapasztaltam, hogy a leírásnál előszeretettel beérik a nyelv megnevezésével és a nyelvkönyv kifejezés használatával, ami alapvetően nem hiba, ugyanakkor nem is elégséges a megfelelő feltárásához. Sajnos a központilag készített katalóguscédulák sem nyújtanak több segítséget, mivel gyakorta nem is szerepel rajtuk tárgyszó. Ez a két probléma volt az, mely a szakdolgozat témaválasztásakor fantáziámat elindította.

²⁵ Bárdos J.: p. 30.

Cutter már 1867-ben kijelentette: „minden művet saját tárgyszava alatt kell felvenni, nem pedig annak az osztálynak a neve alatt, amely a tárgyat magában foglalja.”²⁶ Esetünkben úgy érzem, érdemes lenne e miatt is megvizsgálni, hogy mi is az a nyelvkönyv, és hogyan lehetne tartalmi feltárását sokkal inkább felhasználó központúvá tenni.

A nyelvkönyv fogalmát számos szakirodalom definiálja. Közös vonás bennük, hogy általában egy sorozat részének tekintik őket, valamint, hogy minden szükséges anyagot tartalmaznak, amelyre egy bizonyos típusú tanulónak, egy bizonyos szinten szüksége lehet. Előfordulhat, hogy a nyelvkönyv minden területet, tehát a nyelvtan, szókincs, kiejtés és a négy készség területét lefedi, de az is lehet, hogy ezek közül csak egyre koncentrálnak. Véleményem szerint a kulcsszó az integráltság²⁷, amely szerint a nyelvkönyvet definiálni kellene. Hiszen ha arra gondolunk, hogy egy bizonyos nyelv elsajátítását kellene segítenie, akkor az integráltság, a nyelv minden területére kiterjedő figyelem elkerülhetetlen. Meglátásom szerint a „nyelvkönyv” tárgyszó használatát le kellene korlátozni pontosan az ilyen integrált tankönyvekre. Azok pedig, amelyek egy kifejezett területre koncentrálnak, annak a saját tárgyszava alatt kerülnének besorolásra.

Kutatásaim során az egyik hazai egyetemi könyvtár honlapján egy olyan feldolgozási segédlettel találkoztam, mely a nyelvkönyveket három csoportra osztja. Az első lenne azon nyelvkönyveké, melyeket a fentiekben én is annak definiáltam, a második kategóriát alkotják az egy bizonyos szaknyelv tanulását segítő kiadványok, a harmadikat pedig a nagyobb egységekbe be nem sorolható dokumentumok.²⁸ Én nem a nyelvkönyveket bontanám további alkategóriákra, hanem azok mellett, ugyanazon hierarchiaszinten pontosítanám a többi jelentését. A továbbiakban azonban az egyszerűség kedvéért, valamint mert általában véve a nyelvoktatást szolgáló dokumentumok köréről szólnék, megmaradok a nyelvkönyv, mint gyűjtőfogalom használatánál.

A nyelvkönyvek feldolgozásának alapelvét Sheerin²⁹ az egyszerűségben látja. Két kérdést kell ennek érdekében megválaszolni szerinte: milyen kategóriákat fogunk használni és hogyan fogják a tanulók megtalálni azt, amire szükségük van. Figyelmeztet, hogyha a

²⁶ Cuttert idézi Horváth T. – Süthető P.: p. 82.

²⁷ Richards, J. C. – Schmidt, R. (szerk.): p. 141.

²⁸ [SZTE Klebelsberg Könyvtár] [2012. 01. 25.]

²⁹ Idézi Ciel Language Support Network [2011. 12. 30.]

rendszer túl szigorú, akkor a használata helyett a böngészést fogják előnyben részesíteni. Olyan főbb kategóriákat ajánl fel, mint a nyelvi szint és maga a nyelv megnevezése, valamint a nyelv fő fókusz, legyen az például nyelvtan, szókincs, valamely készség vagy téma.

A kategóriák és tárgyszavak meghatározásánál mindezek mellett különösen figyelni kell arra, hogy viszonylagos jelentésű vagy eltérő értelmezéseket megengedő szavak ne kerüljenek be a rendszerbe.³⁰ Ezért is tartottam nagyon fontosnak, hogy a nyelvkönyv fogalmát definiáljuk először.

A tárgyszavazás elméleti alapjainak kutatásakor egy érdekes párhuzamot fedeztem fel a tárgyszóalkotás és a nyelvoktatás között. Újabb követelmény ugyanis, hogy egy tudomány tartalmi feldarabolásának egyszerre kell ésszerűen és áttekinthetően részletesnek lennie, hogy a visszakeresés során áttekinthető mennyiségű legyen a találatok száma.³¹

Egyensúlyt kell találni a specializáló és a generáló fogalmak között, természetesen mindvégig szem előtt tartva azt mintegy vezérelvként, hogy az adott ismérv, illetve tárgyszó kiemelése releváns-e a felhasználók számára. Ezzel párhuzamosan a nyelvi tartalom – vagyis a nyelvtan, szókincs és a kiejtés – felosztása is hasonló mintákat mutat. Az igaz, hogy a nyelv egészében több mint alkotórészeinek összessége, viszont annak érdekében, hogy a tanulók kezelni tudják az idegen nyelvet, azt darabokra kell szedni. A kérdés az, milyen messze darabolható, hogy identitását és természetességét megőrizze – ez a nyelvkönyvek írásának egyik alapkérdése.³² Ugyanezzel a problémával a tárgyszókészlet kidolgozásakor is találkoztam. Vagyis, mi az a részletesség, ami még szükséges, hogy a nyelvkönyv egyedi jellegzetességei megmutatkozzanak ugyanakkor, ami mellett profilja, a róla alkotott átfogó kép sem torzul.

4.1. Tartalmi ismérvek

A nyelvkönyvek tartalmi feltárásánál két fajta ismérvet lehet megkülönböztetni; az egyik tartalmukra vonatkozik, a másik pedig használatukra. Ez utóbbi kategóriába sorolnám például a nyelvet, a célcsoportot, a szintet vagy a műfajt. A következőkben a tartalmi

³⁰ Horváth T. – Süthető P.: p. 75-76.

³¹ Horváth T. – Süthető P.: p. 75-76.

³² Cunningsworth, A.: p. 31.

ismérveket, s azon belül is először a nyelvi tartalmat szeretném áttekinteni, s velük párhuzamosan a kutatásaim során tapasztalt észrevételeimet is szeretném bemutatni.

4.1.1. A nyelvi tartalom

A nyelvi tartalom hármasa, vagyis a nyelvtan, a szókincs és a kiejtés jelenti az alapot a nyelvtanulás során. Ezért elengedhetetlen lenne, hogy a tartalmi feltárás során a feldolgozó könyvtáros ebből a háromból egyet mindenképpen kiválasszon.

A nyelvtan nem más, mint a nyelv szerkezetének és annak a módnak a leírása, ahogyan a nyelv elemei – a hangok, a szavak, a kifejezések és akár a szöveg nagyobb egységei – összekapcsolódnak.³³ Tanításának háromféle módja van, amely tükröződik is a nyelvkönyvekben, ám véleményem szerint ez nem egy olyan szempont mely közvetve a keresés során, a használó kérdésének középpontjában állna. Valóban előfordulhat, hogy a nyelvtanuló tanulmányai során egyiket vagy másikat előnyben részesíti, ám ez nem tudatos döntés eredménye. Tárgyszavak közé való felvételük másik ellenérve az, hogy egy nem a nyelvtudományra specializálódott könyvtáros valószínűleg nem is tudná százszázalékos biztonsággal megállapítani, hogy adott tankönyv a nyelvtani szabályokat induktív, deduktív vagy összehasonlító módszerrel mutatja be.

Ami kiragadható ismerv, és ami feltételezhetően a nyelvtanulás folyamatának szempontjából is fontos lenne az az, hogy pontosan milyen nyelvtani szerkezeteket tárgyal a nyelvkönyv. Természetesen nem az lenne a cél, hogy a tárgyszavak között az összes létező, a könyvben érintett szerkezetet felsoroljuk. Azt viszont, hogy a nyelvkönyv átfogóan kezeli-e a nyelvtant, vagy csak egy bizonyos területére, egy adott szintig tárgyalja, fontos lehet a tankönyv kiválasztásakor.

Ennek kifejezésére a „nyelvtan” tárgyszó mellett, a szint megnevezését alkalmaznám, tehát a tartalmi tárgyszót egy használatival pontosítanám. Bevezethető lehetne egy új tárgyszó is, például „átfogó nyelvtan” illetve annak invertált változata, ám ez a rendszer elveinek ellent mondana. Másrészről a szint önmaga indikálja, hogy milyen szinten tartó tanulóknak készül adott nyelvkönyv, vagyis a magyarázatok mennyire részletesek és mely pontig

³³ Richards, Jack C. – Schmidt, R. (szerk.): p. 251-252.

taglalják az adott nyelv szerkezetét. Ezzel párhuzamosan, amennyiben a szint nem kerül megnevezésre, az azt jelezné, hogy a tankönyv a nyelvtant általában tárgyalja.

A nyelvi tartalmat továbbá azzal pontosítanám még, hogy a nyelvkönyv tartalmaz-e „feladatokat, gyakorlatokat”. Amennyiben nem, annak kifejezésére az „elmélet” tárgyszót használnánk, s természetesen ezek is kiegészülhetnek a szint meghatározásával.

A nyelvi tartalom következő eleme a szókincs. Egy viszonylag széles skálájú, jól használható, releváns szókészlet elengedhetetlen a kommunikációhoz.³⁴

Több lehetőség adódik ennek a tárgyszónak a részletezésére. Egyrészt a saját tartalma szerint is felbontható lenne. Ekkor főleg a szókincsfejlesztő gyakorlatok fókuszára gondolok, például az állandósult szókapcsolatok, szinonimák, antonimák, homonimák, stb. Továbbá a tankönyvekben prezentált szókincs törekszik az élő beszélt nyelv tükrözésére, tehát megjelennek benne szólások, közmondások, idiómák, idézetek. Egy jó nyelvkönyvben továbbá megmutatkozik a nyelv sokszínűsége is, tehát a köznyelv mellett megjelenik az irodalmi vagy a tájnyelv is.³⁵

Azonban ezek általában együtt jelentkezik, s így külön feltüntetésük redundanciát okozhat. Abban az esetben viszont, amikor a tankönyv kifejezetten ezek egyikére, vagy általam meg nem nevezett elemre fókuszál, akkor kiemelése csak gazdagítani fogja a feltárást.

Amikor a fejezet bevezető részében azt írtam, hogy a nyelvi tartalom szintjén egyet minimum meg kell jelölni, az pontosan erre vonatkozott. Hiszen azáltal, hogy meghatározásra kerül a „szókincs” mint téma, már előrébb jutottunk, mintha az általánosított „nyelvkönyv” tárgyszót használnánk. A részletezésnek viszont csak akkor szabadna megvalósulnia, ha az egyértelmű és nem okoz redundanciát.

A szókincs esetében persze nem az az egyetlen kérdés, hogy hány új szót tanul meg valaki adott idő alatt, hanem az is, hogy egy szóról mennyi információt jegyez le magának.³⁶ Nem véletlen, hogy számtalan szótár tartalmaz már információt erre vonatkozóan. A szótárfüzet vezetésének stratégiái mellett, globálisan a nyelvtanulás egészét tekintve fontos, hogy

³⁴ Cunningsworth, A.: p. 38.

³⁵ Kurtán Zs.: p. 135.

³⁶ Bárdos J.: p. 76.

valaki megtanulja a még nem ismert szavakat kezelni.³⁷ Mivel ezekkel a tankönyvek nagy hányada foglalkozik, erre úgy vélem érdemes a feldolgozás során is külön figyelmet fordítani a „szókincsfejlesztés” tárgyszóval.

A nyelvi tartalom utolsó eleme, vagyis a kiejtés esetén is a generalizálás-részletezés problémájával találkozunk. Tanításához tartozik az önálló hangok, a szóhangsúly, a mondathangsúly, az intonáció vagy a ritmus tanítása.³⁸ Igaz, hogy a modern kiejtéstanítás a hang- és szószintű tiszta ejtésről eltolódott az intonáció és a beszédritmus irányába³⁹, ám ez nem azt jelenti, hogy a többi aspektusa ne lenne fontos, ne jelenne meg a tankönyvekben. A specializálást most is egy lehetőségnek tekinteném, mint az előbbieken.

4.1.2. A négy készség

A nyelvi tartalom mellett, azt kiegészítve és vele azonos szinten él a négy készség. Arra a képességre fókuszálnak, hogy „működni” tudjunk a nyelvben, hiszen a nyelv használata ugyanolyan fontos, mint rendszerének ismerete. Mivel mind a négy egyenlően fontos, köztük a tanítás és tanulás során is egyensúlynak kell lennie. Általában egy készség gyakorlására szolgáló feladatok is a másik háromból nőnek ki, s így elmondható, hogy ahogyan a való életben, így a nyelvoktatás folyamatában is szorosan összekapcsolódnak.⁴⁰ Bizonyos szakirodalmak egy ötödik képességről is szólnak, mely nem más, mint a másik négy integrálásának képessége.

Az integrált nyelvkönyvekben a négy készség együttesen megjelenik, ezért ott külön kiemelésre nem kerülnének. A spektrum másik végén az úgynevezett „skill-book”-ok állnak, melyek egy készséggel egy adott szinten részletesebben és nagyobb terjedelemben foglalkoznak. Ezek esetében ennek az egynek a kiemelése lenne a cél, a szint meghatározásával együtt természetesen. Ezeknél tapasztalható az a fent említett jelenség, hogy például az íráskészség fejlesztése egy hangfelvétel meghallgatásából indul ki, de ebben az esetben a hallás utáni szövegértés nem lenne feltüntetve a tárgyszavak között.

³⁷ Cunningsworth, A.: p. 38.

³⁸ Cunningsworth, A.: p. 41.

³⁹ Bárdos J.: p. 53.

⁴⁰ Cunningsworth, A.: p. 64.

„A megértés a nyelv elsajátításának mozgatórugója”⁴¹, a hatékony kommunikáció előfeltétele. A beszédértés összes idegen nyelvi tevékenységünk felét adja, hiszen nem más, mint maga az értési folyamat egy társalgásban. Ez viszont nem egyenlő a hallás utáni értéssel, mert az sokkal több műfajt foglal magában.⁴² A hallás utáni értésnek négy különböző fajtáját különböztetjük meg; ezek az extenzív hallásértés, amikor csak úgy általában, az információ kedvéért hallgatunk valamit. Ilyen például a rádióhallgatás. A következő fajta az intenzív hallásértés, amikor minden egyes részletre, minden egyes szó felismerésére koncentrál a nyelvtanuló. A harmadik típus a scanning, amikor egy konkrét információra figyelünk. Ilyen lehet például az időjárás-jelentés meghallgatása. Az utolsó típus pedig a manipulatív hallásértés, amely főleg iskolai gyakorlatok során fordul elő. Ekkor általában a meghallgatott szöveg értését valamilyen más feladattal kell bizonyítani.⁴³

Ezen típusok alapján tovább lehetne részletezni a „hallás utáni értés” tárgyszót, de ez csak abban az esetben ajánlatos, ha az a bizonyos részlet áll a nyelvkönyv középpontjában. Ilyen például a „Listening tasks for intermediate students” című könyv, amelyben a scanning típusra helyeződik a hangsúly a tematikus leckékben.

E készség fejlesztésére szolgáló feladatokat továbbá interaktív és nem interaktív csoportokra is fel lehet osztani. A nem interaktívak esetén az információközlés egyirányú, a nyelvtanuló csak hallgat, nincsen lehetőség a beavatkozásra. Az interaktív feladatok esetén pedig megvalósul a kölcsönösség, és a párbeszéd részévé válnak a tanulók. Ide sorolhatóak a telefonbeszélgetések, a nyelvi játékok vagy az interjúk.⁴⁴ Összességében azt lehet mondani, hogy a hallás utáni értés tárgyszó a gyakorlást szolgáló feladatok típusai alapján tovább bontható.

A beszédkésztség fejlesztése csak a 20. századi nyelvtanításban jutott központi szerephez.⁴⁵ Gyakorlása általában az új elemek szóbeli prezentálásán, párbeszédeken vagy szerepjátékokon keresztül történik.⁴⁶ Mint a hallás utáni értés esetében, itt is a fejlesztését szolgáló gyakorlatok típusai szerint lehetne a legeggyértelműebben pontosítani a tárgyszó

⁴¹ Bárdos J.: p. 109.

⁴² Báros J.: p. 108.

⁴³ Báros J.: p. 116-118.

⁴⁴ Bárdos J.: p. 114.

⁴⁵ Bárdos J.: p. 181.

⁴⁶ Cunningsworth, A.: p. 69.

jelentését. A teljesség igénye nélkül csak példákat szeretnék prezentálni, hiszen számtalan fajtája van az ilyen gyakorlatoknak.

Ilyen például a képleírás, mely történhet monológyszerűen vagy páros munkában is. Ez és a szerepjátékok is gyakorta szerepelnek nyelvvizsgákon. Utóbbi lehet akció-reakció típusú, amikor csak egyetlen reagálás történik, s lehet tényleges szerepjáték is, amikor a szereplők ismerik a szituáció kezdeti és végpontját s valamint az elvárásokat, melyeknek meg kell felelniük. A szerepjátékok meghosszabbítása, a drámák, drámapedagógiai gyakorlatok is a beszédkészség fejlesztésének módjai. További típusok a nyelvi játékok, amelyeknél a kommunikatív feladatok egyik alapfeltétele az információhiány egyszerűen megteremthető. Ide sorolható a kérdezz-felelek, a barchoba vagy a memóriajátékok. Ezen gyakorlatok igencsak alkalmasak a már ismert anyag megszilárdításához.⁴⁷

A beszédkészség fejlesztésére irányul például a „Telephoning in English” című tankönyv, mely leírható a „beszédkészség” tárgyszóval, mivel ahogyan a könyv hátuljáról is leolvasható, gyakorlati, még hozzá telefonos képességekre helyezi a hangsúlyt, főleg szerepjátékokon keresztül. Ebben az esetben a „szerepjáték” tárgyszó is bátran felvehető a leírásba. A „React/Interact” című tankönyv, hogy egy másik példát is említsek, szituációkat tartalmaz az idegen nyelven történő kommunikáció fejlesztésére. A kommunikáció gyakorlására pedig a szókincs, az írás vagy az olvasás területéről merít feladatokat. Ez utóbbiak ebben az esetben másodlagos szerepet kapnak, tehát felvételük félreértéseket okozhat a visszakeresés során.

Az íráskészség fejlesztése általában kontrollált, irányított módon történik. Biztosított a tanulók számára egy modell, ami alapján valami hasonlót kell produkálniuk adott információ segítségével. Ez kétféleképpen, a mondatok és nagyobb összefüggő szövegrészek szintjén is történhet.⁴⁸ A szöveg felépítéséhez viszont elkerülhetetlen a megfelelő központosítás, a szavak szintjén pedig a megfelelő helyesírás elsajátítása – ezek fontosságuknak megfelelően a tárgyszókészletbe is bevezethetők. Például a „Writing skills. A problem solving approach” című könyv fő céljaként kifejezetten a kohézióra, a mondatok hosszabb szövegekké való összeállítására helyezi a hangsúlyt.

⁴⁷ Bárdos J.: p. 193-195.

⁴⁸ Cunningsworth, A.: p. 80.

Léteznek írásfejlesztő gyakorlatok a nyelvi kód biztonságosabb használata érdekében. Ilyenek például a kiegészítései gyakorlatok a nyelvtan megerősítésének szolgálatában, vagy az objektív feleletválasztós tesztek, ahol több variációból lehet választani – ez utóbbi az írásbeli nyelvvizsga egyik alkotóeleme. A kiegészítései feladatok egyik változata, amikor a tananyagának megfelelően például a prepozíciókat törlik. További írásfejlesztő gyakorlatok a mondatok átalakítása, újrafogalmazása, bővítése vagy kombinálása és összekeverése.⁴⁹

Az írástanításban műfajok lehetnek akár az írott nyelv mindennapi életben lévő funkciói is. Ezek: cselekvésre való felszólítás, információközlés és a szórakozás. Cselekvésre szólítanak fel a receptek például, de akár egy kérelmező levél is ide sorolható. Információt közölhet egy újság vagy akár egy személyes levél. Szórakozást szolgálnak a magazinok, a szépirodalom vagy a nyelvtanuló oldala felől megközelítve a kreatív írás.⁵⁰

Természetesen a tárgyszavak közé be lehetne vezetni az írás tárgyát, formátumát, így például beszélhetnénk „levélírás”-ról és különböző fajtáiról.

Legvégül, de nem utolsó sorban pedig az írott szöveg értéséről, az olvasási készség fejlesztéséről lenne szó. Gyakorlásához két dolog szükséges: megfelelő szöveg, amit olvasunk és referenz segédlet – szótár vagy szószeret – az olvasottak megértéséhez. Az olvasásnak a nyelvoktatás során több célja lehet, ilyen például a készségfejlesztés, nyelvtani vagy lexikai elemek újrahasznosítása, a szókészletünk növelése, stb.⁵¹

Az írott szöveg értésének készségét segítő feladatok nagyon hasonlóak azokhoz, amiket a hallás utáni értés fejlesztése során már említettem. Ezek a scanning, a skimming, valamint az extenzív és az intenzív olvasás párosa. A scanning esetén egy információt szeretnénk lokalizálni. A skimming gyakorlásakor a szöveg lényegét szeretnénk kiszűrni és a legfontosabb pontokat tisztázni. Az intenzív olvasás, melyet analitikus olvasásnak is neveznek, lassú, alapos és elemző, hiszen a szöveg minden részének figyelmet szentel. Az extenzív olvasás pedig már tempósabb és célja az általános megértés, például amikor szépirodalmat olvasunk.⁵²

⁴⁹ Bárdos J.: p. 175-176.

⁵⁰ Bárdos J.: p. 167-172.

⁵¹ Cunningsworth, A.: p. 73-75.

⁵² Bárdos J.: p. 138-139.

Az olvasási szövegeket műfajuk szerint is csoportosítani lehet forrásuk és lelőhelyük alapján. E szerint négy típus létezik: szórakozás, tanulás, munkahelyi dokumentáció és a mindennapi élet adminisztratív anyagai. Minden műfaj saját szövegelrendezési mintákat preferál, s ez által is színesedik az olvasás folyamata.⁵³

Ahogy korábban az integrált nyelvkönyvekről már megemlítettem, bennük, mint azt nevük is mutatja, a nyelvi tartalom és a készségek együttesen jelennek meg. Esetünkben ezért a redundancia elkerülése végett nem sorolnánk fel e kategóriákat, hanem a „nyelvkönyv” tárgyszót vezetnénk be, mely így önmagában foglalná ezeket az összetevőket. Ezen tárgyszó természetesen kiegészülne a használatra vonatkozókkal, melyekkel a későbbiekben majd foglalkozni fogok még.

Azon könyvek esetében, pedig amelyek a nyelv, illetve a készségek csak egy vagy több alkotóelemét tartalmazzák, de semmiképpen sem az összest, a lényeg az lenne, hogy a nyelvkönyvben kiemelt helyet elfoglalók jelenjenek meg a tárgyszavak között. Például az „Advanced Language Practice with key” ahogyan alcímében is kiemeli, a nyelvtanra és a szókincsre fókuszál.

A leírás vezérelve tehát az lenne, hogy vagy a nyelvi tartalom, vagy a készségek három, illetve négy alosztályából egyet minimum meg kellene nevezni a tartalmi feltárás során, amennyiben pedig ezekből több is kiemelt helyet foglal el, akkor azokat mind.

A fejezet kezdete óta tehát áttekintettük a nyelvkönyvek tárgyszavazásának tartalmi szempontjait – a nyelvi tartalom és a készségek tárgyszavakba történő felvételének lehetőségeit.

4.2. Használati ismérvek

A továbbiakban a tartalmi feltárás olyan egyéb szempontjait szeretném áttekinteni, melyek közvetve ugyan nem a tartalomra, hanem a dokumentum használatára vonatkoznak, ám egy nyelvkönyv kiválasztásakor az általuk nyújtott információ nagyon értékes lehet. A keresés során e tárgyszavak kombinálhatóak lehetnének a tartalmat feltáróakkal. A feldolgozó könyvtárosnak pedig hasonlóképpen kell eljárnia, mint az eddigiek során:

⁵³ Bárdos J.: p. 142-143.

bizonyos kategóriák kitöltése, mint például a nyelv, a műfaj vagy a szint kötelező lenne, s lennének olyanok, melyek meghatározása vagy opcionális lenne, vagy csak abban az esetben szabadna meghatározni, ha egyértelműen megállapíthatóak a dokumentumról.

A korábbiakban már kikerülhetetlen volt a célnyelv meghatározásának módjáról írni. Ennek legegyszerűbb módját a jelzős szószerkezetben látom, vagyis a „nyelv” kifejezést kapcsolnánk össze magának a nyelvnek a megnevezésével. A gyakorlatban ez „francia nyelv”-ként jelenne meg. Ahogyan az előzőekben említettem, a fordító szótárak esetében, a nyelvek pusztá felsorolása nem lenne alkalmas a szótár irányának kifejezésére, ezért ott a nyelveket a szótár irányának megfelelően összekapcsolnánk. A kettőnél többnyelvű szótárak esetében, hogy a permutálást elkerüljük, a nyelvek külön, egyenként kerülnének felsorolásra, a szótár típusától elkülönítve.

A nyelvjárások tárgyszavakká történő kiemelése abban az esetben valósulna meg, ha az a nyelvkönyvben meghatározó szerepet játszik.

A következő ismerv, amelynek feltüntetése minden műfaj esetében létfontosságú lenne, az a szint. Észrevételeim szerint ennek meghatározására nem csak különböző elnevezéseket használnak a kiadók, hanem hajlamosak a három szintet – kezdő, középhaladó, haladó – még tovább darabolni. Az elaprózódás elkerülése végett ezeket célszerű lenne ebbe a három nagy csoportba összefogni. Azért is látnám ennek értelmét, mert a szélesebb kategóriákba a nyelvtanulók talán önmagukat is könnyebben be tudnák sorolni.

Számos nyelvkönyv a szinten kívül meghatározza még a célcsoportot is, akinek készült. Ennek ismervként való kiemelését opcionálisnak tartanám, hiszen nincs egyértelműen meghatározva minden kiadványon. Ha mégis, kifejezetten figyelni kell az egységességre és az egyértelmű kifejezések használatára. Például a „diákok” mint célcsoport nem lenne elég, hiszen nem egyértelműsíti, hogy közép vagy általános iskolás diákoknak szól-e.

A nyelv és a szint mellett talán a legfontosabb használati ismerv a műfaj. Ezen kategóriák először csak a felsorolás szintjén: (integrált) nyelvkönyv, szótár, nyelvvizsga-felkészítő kiadvány, egyszerűsített olvasmány és tanári kézikönyv, valamint a szépirodalom. A nem integrált jellegű és készségfejlesztő nyelvkönyvek tartalmi jellemzőik „összevagdolásával” kerülnének meghatározásra, nem pedig külön tárgyszó bevezetésével.

Bármilyen nyelvkönyvről is van szó, tudatosítani kell a felhasználókban, hogy a nyelvkönyvek csak hozzájárulnak az oktatási célok eléréséhez, de azokat nem szabad, hogy meghatározzák.⁵⁴ A célokat a tanuló szükségletei határozzák meg⁵⁵, még a tankönyv kiválasztása előtt. Erre akkor kell különösen figyelni, ha olyan olvasóval találkozunk, aki teljesen egyedül dolgozik, hiszen tanterv hiányában megtörténhet, hogy átveszi a nyelvkönyv céljait.

Ne a nyelvkönyvet tanulja, hanem a nyelvet. A tankönyvek legjobb esetben alapanyagot, ugródeszkát biztosítanak mind a tanár, mind a tanuló számára.⁵⁶ Olyan modelleket biztosít, amely az adott szinten lévő tanuló által megtanulhatóak, illetve a feladatok, gyakorlatok és példák elvégezhetőek és megérthetőek.⁵⁷

Továbbá az is fontos, hogy az olvasók, amikor tankönyvek után kutatnak a könyvtárban, bátran, több nyelvkönyvet is kipróbáljanak. Egy cél eléréséhez több út is vezethet, többféle tanmenet vagy tankönyv felhasználásával.⁵⁸

A nyelvkönyveknek tehát számos szerepük van: gyakorláshoz, egy probléma vagy nyelvi jelenség prezentálásához, vagy akár referenszként is használhatóak, de legfőképpen irányítói lehetnek az önálló tanulásnak.⁵⁹

A nyelvkönyvek mellett véleményem szerint külön kategóriát képeznek a szótárak, az egyszerűsített olvasmányok, a tanári kézikönyvek és a szépirodalom. A következőkben ezekről, illetve tartalmi feltárásukról szeretnék röviden írni.

A szótár nem más, mint egy referenzs könyv, amely felsorolja egy vagy több nyelv szavait, általában betűrendben, miközben információt nyújthat a szó helyesírásáról, kiejtéséről, szófajáról, etimológiájáról, használatáról és természetesen jelentéséről. A betűrendes, vagy bármilyen más elrendezés követelmény, szisztematikus elrendezés nélkül nem szótár a szótár.⁶⁰

⁵⁴ Kurtán Zs.: p. 130.

⁵⁵ Cunningsworth, A.: p. 7.

⁵⁶ O'Neillre hivatkozik Skierso, A.: p. 432.

⁵⁷ Cunningsworth, A.: p. 17.

⁵⁸ Kurtán Zs.: p. 130.

⁵⁹ Cunningsworth, A.: p. 7.

⁶⁰ Crystal, D.: p. 210-211.

Három széles kategóriájukat különböztetjük meg. Az első csoportot alkotják a két vagy többnyelvű, más néven a fordító szótárak. Ezekben a célnyelv szavait a tanuló nyelvére fordítják le, a kötet párjában pedig fordítva. A következő csoportot képezik azok az egynyelvű szótárak, melyeket kifejezetten nyelvtanulók számára fejlesztettek ki. Ez kizárólagosan a célnyelven szól, azon közli és magyarázza célszavak jelentését, mely meghatározások meghatározott szókészlet felhasználásával készülnek. A harmadik csoportba pedig azon szótárak tartoznak, melyek kifejezetten anyanyelvűek számára lettek készítve.⁶¹ Megkülönböztethetők még a képes szótárak is, melyek a jelentést kizárólag illusztrációkon – rajzokon vagy fotókon – keresztül mutatják be, a szavak általában téma alapján vannak prezentálva.⁶² Ezeknek, mint a szótár típusainak megjelölése a tartalmi leírásban létszükségletű lenne.

Nagyon sok szótár tartalmaz már útmutatót arra vonatkozóan, hogyan bővítheti valaki a saját szókincsét, így a szótárak esetében is használható lenne – amennyiben természetesen tartalmaz ilyen jellegű információt – a „szókincsfejlesztés” tárgyszó.

Kérdés, hogy érdemes-e feltüntetni a szótár mértét. Ezt semmiképpen sem a címszavak számának feltüntetésével képzelem, hiszen az relatív, többféleképpen értelmezhető. Helyette a kis-, kézi-, és nagyszótár elnevezést tartom ésszerűnek.

Feltétlenül fel kell tüntetni továbbá, hogy a szótár általános-e, vagy valamilyen szaknyelvre specializált. Utóbbit egyszerűen bekapcsolnám a tárgyszó láncba. Például ez a „Dictionary of English grammar” esetében a következő módon történne. Az „egynyelvű szótár” mellé, tőle függetlenül megjelenne a szak, ami esetben a „nyelvtan”. Ez igen praktikus is lenne, hiszen ez a konkrét szakszótár például gyakori nyelvtani kifejezéseket mutat be, mellettük a leggyakrabban elvétett hibákkal, így a nyelvtannal hadilábon állók számára – akik feltételezhetően majd a nyelvtan tárgyszóval keresnek – is segítséget nyújthat majd.

Végezetül pedig a nyelv megjelölését tekintsük át. Egynyelvű szótárak esetén a nyelv meghatározását egyszerű jelzős szerkezettel – például „francia nyelv” – képzelném el. A fordító szótárak esetében a nyelvek egyszerű felsorolása sajnos nem elég, hiszen a „német nyelv” és „magyar nyelv” páros nem egyértelműsíti a szótár irányát. Ebben az esetben a

⁶¹ Seal, B. D.: p. 308.

⁶² Richards, J. C. – Platt, J. – Platt, H.: p. 437.

nyelvek összekapcsolását látom a legjobb megoldásnak, vagyis „német-magyar” és „fordító szótár”.

A következő külön megemlíthető csoport az angol szakirodalomban csak „readers”-nek, szó szerint olvasókönyveknek is fordítható kiadványoké. Ezeket azonban a hazai szakirodalom is csak „egyszerűsített olvasmány”-nak nevezi, amely kifejezés tárgyszónak is tökéletesen használható lenne, hiszen pontosan a műfaj lényegét fogja meg. Ezek olyan különböző fokozatú olvasmányok, melyek az információmennyiség, a nyelvtan és szókincs alapján egyszerűsítve vannak.⁶³

Ezen egyszerűsítés tudományos alapokon nyugszik. A szókincs könnyítése a szógyakoriság elve alapján történik. Létezik a szavaknak egy a gyakoriság szerint felállított sorrendje, s ebből például egy 800-as jelölésű könyv, a lista elejéről, a leggyakoribb 800 szót használja. Valamint a disztribúció elve alapján az egy oldalon található ismeretlen szavak száma elenyésző marad, s így az olvasó kedve sem fog lankadni. A nyelvtani szerkezetek egyszerűsítésének nincs objektív mércéje, főleg gyakorlat és intuíció alapján történik. Egyik módja például, amikor összetett mondatok egyszerű mondatokká bomlanak szét. A közvetített információ mennyiségének csökkentése pedig kevesebb szereplő, fejezet vagy történés prezentálásával történik, de úgy, hogy a történet lényege megmaradjon és érthető legyen.⁶⁴

A leírás fő kérdése véleményem szerint az lenne, hogy az „egyszerűsített olvasmány” mint műfajt megjelölő tárgyszó mellett, milyen formában lehetne feltüntetni az olvasmány szintjét. A problémát az okozza, hogy minden kiadó máshogyan határozza meg a szinteket. Például, az Oxford University Press vagy a Penguin esetében mást-mást takar a „Stage 3” fokozat. Előbbi esetében ez 1000 szót, utóbbinál pedig ez 1200-at jelent. A kiadók emellett a mérőszám mellett az Európai Unió által definiált hat szintet is alkalmaznak az osztályozásra, ám ezek használata sem egységes. A fentebb említett „Stage 3” egy helyütt a B1, máshol az A2 kategóriába sorolt. Mivel tehát az egyszerűsítés fokozata nem mutat egységességet, ezért ezeket a tárgyszavak közé nem szabad felvenni, hiszen így az olvasmányok feltárása sem mutatna következetességet. A megoldást a formai leírásban való feltüntetésben látom. Amennyiben a szint a cím, vagy az alcím részeként szerepel, akkor ott, amennyiben nem, akkor a megjegyzésben feltüntethető lehetne.

⁶³ Cunningsworth, A.: p. 85.

⁶⁴ Bárdos J.: p. 68.

A következő speciális, önálló kategóriát alkotnák a nyelvvizsga-felkészítő kiadványok. Ezek esetében feltüntetném a nyelvvizsga szintjét – alap, közép, felsőfok –, a vizsga típusát, vagyis a vizsga írásbeli vagy szóbeli részére készít-e fel a nyelvkönyv és a nyelvvizsga központot. Kérdés lehet, hogyan lehetne feltüntetni azon kiadványok típusát, melyek a komplex nyelvvizsgákra való felkészülést segítik. Célszerűbbnek látom azt, ha egy harmadik tárgyszó, például „komplex” helyett megjelölésre kerül mind az írásbeli, mind a szóbeli típus, hiszen így az is megtalálja majd a dokumentumot, aki csak az egyik típusra keres. A nyelvvizsga központ felvételét pedig azért tartanám hasznosnak, mert mindegyik központ más követelményeket helyez előtérbe a nyelvvizsga során, amelyek természetesen a kiadványokban is megjelennek.

A nyelvtanároknak szóló kiadványok, legyen az egy nyelvkönyvcsaládon belül a tanár munkáját segítő tankönyv, amely plusz instrukciókat tartalmaz, vagy kifejezetten az ő szakmai fejlődésüket szolgáló segédkönyvek, a „tanári kézikönyv” tárgyszóval kerülnének megkülönböztetésre. A könyv tartalmi leírása az eddigiekben leírt, a tanulóknak szóló nyelvkönyvek leírásának elveit és szempontjait követné.

A szépirodalmi művek tartalmi feltárása során pedig meg kell fontolni, hogy érdemes-e külön a nyelvet feltüntetni, vagy a felhasználók a nyelv és a „szépirodalom” tárgyszó összekapcsolásával kereshetnének csak. A kétnyelvű olvasmányok esetében pedig, mivel a nyelvek iránya nem mérvadó, felsorolásként szerepelnének a tárgyszavak között.

A munkafüzetek és a referenzs jellegű, csak elméletet tartalmazó kiadványok esetében a nyelvtanról szóló részben már említésre került az „elmélet”, illetve a „feladatok, gyakorlatok” tárgyszó párosa annak kifejezésére, hogy a tankönyv ajánl-e gyakorlási lehetőségeket vagy nem. Továbbá, mint ahogyan nevükből is látszik, különbséget kell tenni a nyelvkönyvcsomagban megjelent munkafüzetek és az önállóan kiadott feladatgyűjtemények között.

A felhasználó szempontjából praktikus lenne jelezni, hogy a nyelvkönyv tartalmaz-e megoldó kulcsot vagy sem, hiszen az, hogy a tanuló le tudja a válaszait ellenőrizni létfontosságú az osztálytermen kívül végzett munka során. Ehhez hasonló az, hogy amennyiben a tankönyv tartalmaz hallás utáni szövegértést fejlesztő feladatokat, tartalmazza-e a hangfelvételek szövegátíratát. Ezek tárgyszavak közé történő felvétele feleslegesnek is tűnhet első látásra, ám mivel a gyakorlatban nagy jelentőségük van,

kiemelésük sem lenne ésszerűtlen. Amennyiben nem tartalmaz egy bizonyos nyelvkönyv megoldó kulcsot vagy szövegátíratot, akkor nem tüntetnénk fel ellenértékű tárgyszavakat.

Végezetül pedig, ugyan nem tartalmi, hanem a formai feltárás során, de szerepelnie kellene a leírásban, ha a kiadvány mellett szerepel CD-ROM, CD vagy hangkazetta.

Mindezek után összeáll, ha nem is egy teljes tárgyszókészlet, de egy olyan kettős, illetve hármas szempontrendszer mely, ha nem is forradalmasítaná a nyelvkönyvek feldolgozását, de új, nyelvtanuló központú meglátásba helyezné.

A tárgyszavazás elméletének tárgyalásakor már említettem, hogy nem tartanám létszükségletűnek a tárgyszavak közötti kapcsolat feltüntetését a leírásban, ám valamilyen rendszer segítené mind a leírást a könyvtárosnak, mind a visszakeresés után a dokumentum értelmezését a tárgyszavakon keresztül a felhasználóknak. Véleményem szerint a tartalmi jellemzőket mindenképpen a használat elé kellene venni. Ahogyan korábban már említettem, vagy a nyelvi tartalom, vagy a készségek alkategóriáiból egyet mindenképpen választani kellene, s azok részletezése pedig attól függne, hogy milyen biztonsággal ragadható ki egy részlet. A használatra vonatkozó tárgyszavakat tekintve pedig a nyelv, a szint és a műfaj kifejezését tartom az elsőrendű célnak.

Tisztában vagyok vele, hogy bizonyos szempontból ez a rendszer is igen merev, hiszen a felhasználó egy kész tárgyszókészletből válogatna. A rendszer rugalmasságát abban látom, hogy a keresőkérdés megalkotása leegyszerűsödne, hiszen a felhasználó „összeollózhatná” a számára szükséges tartalmi összetevőket, s kiegészíthetné saját maga nyelvtanuló profiljával.

Ennek olajozottabb működése érdekében a felhasználókat megismertetnénk a logikai operátorok használatával, illetve rendelkezésükre bocsájtanánk a már hierarchiába rendezett tárgyszavakat, egyfajta keresési segédlet formájában. Ezáltal lehetőségük lenne a tárgyszavak közötti kapcsolatokat feltérképezni. A tárgyszavak hierarchiába rendezett sora és a felhasználók számára készült keresési segédlet az I. és III. számú mellékletben található.

Mindezek fényében reményeim szerint ki lehetne hozni a lehető legtöbbet az olyan tárgyszavas osztályozás adta lehetőségekből, mint a több szempontú visszakeresés vagy az interdiszciplináris területek kezelése. A könyvtárosoknak lehetőségük lenne új fogalmakat

beépíteni a rendszerbe, s így rugalmasan változtathatnák azt a felhasználók visszajelzései szerint.⁶⁵

⁶⁵ Barátné Hajdu Á.: p. 27.

5. A szolgáltatás

Szakirodalmi kutatásaim során találkoztam olyan kezdeményezésekkel mind hazánkban, mind külföldön, melyek különböző források készítésével és gyűjtésével, forrásközpontok létrehozásával idegen nyelvek tanítását és tanulását segítik.

Hazai példa az 1966-ban létrejött nyelvi labor az Országos Idegennyelvű Könyvtárban. Az általuk létrehozott Nyelvstúdió műfajában első volt Magyarországon. Fejlesztését könyvtárosokkal, kulturális intézményekkel együttműködő nyelvi referensek végzik.⁶⁶ Az OIK különgyűjteménye, gyűjtőkörébe tartoznak klasszikus nyelvkönyvek, könnyített olvasmányok, nyelvtani könyvek, szótárak, stb.⁶⁷

Véleményem szerint egy ilyen nyelvstúdió létrehozása egy olyan könyvtár számára, amely nem a nyelvtudományra szakosodik, nem reális több oknál fogva. Nem valószínű, hogy egy átlag nyilvános könyvtár megengedheti magának csak e célra egy nyelvi referens vagy szakkönyvtáros alkalmazását. Valamint a beszerzés során is anyagi akadályokba ütközhet egy általános gyűjtőkörű könyvtár, hiszen a rendelkezésre álló anyagi keretet nem kizárólag idegen nyelvű könyvek és nyelvkönyvek beszerzésére kell fordítania. Ezen körülmények között, mind a tartalmi feltárásnak, mind a beszerzésnek könyvtáros központúnak kell lennie, vagyis elméleti kereteiket olyan módon kell kidolgozni, hogy szakkönyvtáros nélkül is megoldhatóak legyenek a gyakorlatban. Ez nem azt jelenti, hogy alacsonyabb minőséggel kellene beérni, hanem azt, hogy mind a feltárás, mind a beszerzés szempontrendszere könnyen megérthető legyen mindamellet, hogy tudományosan megalapozott marad.

5.1. Az ajánló bibliográfiák

Megvalósíthatónak tartanám viszont a Centre For Languages, Linguistics & Area Studies (LLAS) javaslatát. E szerint úgynevezett „packs and pathway”-eket lehetne kialakítani, melyek bizonyos források helyét mutatnák meg, esetünkben, a könyvtárakban. Ezek nem csak nyomtatott dokumentumokra és azok részeire irányulhatnának, hanem egyéb nem

⁶⁶ Papp A. M.: p. 37-38.

⁶⁷ Madarász [2011.11.25.]

hagyományos dokumentumokra is.⁶⁸ A „pathway” szó szerinti fordításához hűen ezek ösvényekhez hasonlóan funkcionálnának, hiszen segítenék a felhasználót a nyelvkönyvek között történő eligazodásban és a számukra szükséges információ megtalálásában.

Ez összhangban állna azzal az elvvel, mely szerint „a könyvtári szolgáltatásban követendő cél a könyvekhez, folyóiratokhoz és egyéb informatív anyagokhoz való hozzáférés lehetővé tétele”⁶⁹, és jól harmonizálna a modern könyvtári szolgáltatások jellemzőivel is. Ezen jellemzők közé sorolható az, hogy a gyűjtemények a szolgáltatásért vannak, valamint, hogy a könyvkiválasztás szisztematikus és céltudatos⁷⁰ - utóbbiról a következő fejezetben szólnék.

Esetünkben a gyűjtemény és a szolgáltatás viszonyát kölcsönös kapcsolatként képzelném el. A gyűjtemény és tartalmi feltárása lehetővé tenné, hogy szolgáltatást építsünk rá, a szolgáltatás pedig lehetővé tenné a felhasználók számára a gyűjtemény még jobb kihasználását.

A szolgáltatás formáját tekintve a katalógusok és a bibliográfiák jellemzőit ötvözném. Katalógus lenne abban az értelemben, hogy segítené a dokumentumok megtalálását, hiszen jelezné egy adott példány helyét és adott könyvtár gyűjteményéhez kapcsolódna, mert nem műveket, hanem egyedi példányokat írna le. Ezek mellett viszont a bibliográfiák számos jellemzőit is magán hordozná. Ezek közül talán a legjellemzőbb az, hogy ezen ajánló bibliográfiákon megjelent dokumentumok valamilyen közös tulajdonság köré szerveződnének, valamilyen rendezőelv szerint. Tehát, a témához kapcsolná a dokumentumot és nem fordítva, mint a katalógusok esetében.⁷¹

Ez a közös tulajdonság lehetne a megjelenés helye vagy ideje, a dokumentumtípus vagy a téma is. Ez esetben a téma köré történő csoportosítást tartanám a leghasznosabbnak, méghozzá úgy, hogy ez a szolgáltatás vagy bibliográfia nem csak elviekben, hanem a gyakorlatban is a tárgyszavazást követné.

Természetesen nem arról lenne szó, hogy lefuttatnánk a katalógusban egy adott tárgyszóra egy keresést és a találatokat betűrendben közzétennénk akár nyomtatott, akár elektronikus

⁶⁸ Ciel Language Support Network [2011. 12. 30.]

⁶⁹ Buckland, M.: p. 13.

⁷⁰ Buckland, M.: p. 15.

⁷¹ Buckland, M.: p. 35-40.

formátumban. Valóban a tárgyszavazás lenne a kiindulópont, ugyanakkor a bibliográfia válogató lenne, hiszen meghatároznánk a rajta szereplő tételek számának felső határát. A válogatás alapja a használhatóság, hasznosság lenne, mely eldöntését segíthetnék a használói visszajelzések vagy külső segítség – egy felsőoktatási könyvtár esetében például az intézményben tanító nyelvtanárok.

A szövegek közlés módja magyarázatos lenne, vagyis a bibliográfiai leírás mellé egy rövid szöveges ismertetőt is mellékelnénk. Továbbá a bibliográfiákba felvételre kerülhetnének a régebben megjelent, ám még mindig jól használható kiadványok mellett a legújabb beszerzések is, melyek feltételezhetően eleget tesznek majd a válogatás alapelveinek.

5.2. A linkgyűjtemény

A tanulás élményét és sikerességét számos tényező befolyásolja. Kijelenthető, hogy ha a tanulók nem pusztán a célnyelvre fókuszálnak, hanem azt arra használják, hogy új dolgokat tanuljanak, akkor sokkal jobban és könnyebben tanulnak majd.⁷² Továbbá, ha saját élményeik, tapasztalataik, a világról szóló tudásuk, érdeklődéseik vagy érzéseik is szerepet kapnak, akkor ezek segítik őket, hogy önmaguk legyenek a tanulás folyamatában, az csak sikeresebb lehet.⁷³

A tanulás folyamatát közvetlenül befolyásolja, annak legoptimálisabb összetételét az osztálytermi és az önálló tanulás keveréke adja. Egy színes összetételű gyűjtemény, amely dokumentumtípusok széles választékát adja, jobb eséllyel fogja kiszolgálni az igények széles skáláját.⁷⁴

Ezért úgy vélem, hogy az előzőekben felvázolt szolgáltatást kiegészítené, a nyelvtanulás élményét a könyvtár tovább színesíthetné internetes források gyűjtésével. Az Internet maga is az elektronikus, vagyis bármely kommunikációs és információs technológiát használó alkalmazások közé tartozik a többi számítógépes, kifejezetten nyelvtanulás célját szolgáló szoftver és eszköz mellett. Hátrányaik közé tartozik, hogy a PC-vel együtt hamar elavulnak, nem megbízhatóak, hiszen a hardware-től is függ megfelelő működésük, valamint kezelésükhöz nem biztos, hogy minden felhasználó birtokolja a szükséges IT

⁷² Cunningsworth, A.: p. 86.

⁷³ Cunningsworth, A.: p. 97.

⁷⁴ Ciel Language Support Network [2011. 12. 30.]

ismereteket.⁷⁵ Az internetes források esetében is fennállnak e problémák, hiszen az oldal fenntartója úgy dönthet, hogy nem frissíti tovább a tartalmat, ha nincs, a felhasználónak vagy otthon internet elérése vagy nem tud rendszeresen például könyvtárba járni, akkor e forrásokat nem tudja kihasználni. Előnyük viszont, hogy számtalan legális és ingyenes forrást lehet találni némi időráfordítással, így alternatívát lehetne nyújtani az igencsak költséges multimédiás dokumentumok helyett. Az internetes források további előnyei közé tartozik, hogy elősegítik az autonómia megvalósulását és hozzáférést biztosítanak az autentikus tanuló környezethez szöveges, multimédiás vagy audiovizuális dokumentumok segítségével.⁷⁶

Autentikus források szolgáltatásával továbbá lehetőség lenne a „merülési gyakorlatot” szimulálni. Ezen gyakorlat nem más, mint amikor valaki a célországba költözik, például munkavállalás vagy egy külföldi ösztöndíjnak köszönhetően. Ekkor ezt a folyamatot célnyelvű médiumok áradata kíséri, ám a haladás sebessége az adott személy empátiáján, felvevő és befogadóképességén, memóriáján, stb. múlik.⁷⁷ Tehát nem a mennyiség számít, hanem az, hogy az inputból mennyit tesz magáévá, mennyire válnak bizonyos ismeretek, képességek a tanuló kompetenciájának részévé.⁷⁸

Az autentikus vonásuk mellett az ilyen források – főleg ha a tanulók az osztálytermen kívül használják őket – másik nagy előnye, hogy a tanulók kontrollálhatják a bemeneti információt, s ez által csökkenthetik a szorongást, amely a kezdő nyelvtanulók egyik fő hátráltatója.⁷⁹ Az input feletti kontroll egészen egyszerűen annyit jelent, hogy a nyelvtanuló visszapörgethet egy Youtube videót, ha úgy akarja, vagy egy nehezebb nyelvezetű újságcikk egy-egy bekezdését újra és újra olvashatja mindaddig, amíg meg nem érti.

Az internetes források gyűjtésének legegyszerűbb helye egy online linkmegosztó használata lenne. Linkgyűjtemények mindig is léteztek, de az online könyvjelző szolgáltatások közösségi jelleget vittek a tájékoztatás e módjába azzal, hogy a könyvjelzők már megoszthatóak és címkézhetőek.⁸⁰ Sokkal több lehetőséget kínálnak, mint a

⁷⁵ Ciel Language Support Network [2011. 12. 30.]

⁷⁶ Ciel Language Support Network [2011. 12. 30.]

⁷⁷ Bárdos J.: p. 47.

⁷⁸ Bárdos J.: p. 115.

⁷⁹ Morley, J.: p. 103-106.

⁸⁰ Ládi L.: p. 419.

könyvtárak honlapján elhelyezett statikus link listák – ott ugyanezt a felhasználói élményt sokkal több időráfordítással lehetne csak elérni. A könyvtár honlapján az olvasók csak egy az intézmény linkmegosztón található profiljához vezető linkkel találkozhatnak. Ha úgy tetszik, a könyvtár honlapjáról egy másik könyvtárhoz linkelnénk őket.

A könyvjelzők felvétele sokkal egyszerűbb és sokkal inkább felhasználóbarát, mint egy HTML felület szerkesztése. A legtöbb böngészőhöz elérhető és letölthető a két legnépszerűbb online könyvjelzőző szolgáltatás, a Delicious és a Diigo beágyazható „bookmarklet” gombja.

Egy linkre akár egy rekordként is tekinthetünk. A cím nem más, mint a webhely neve, amit ugyan felkínál a szolgáltatás, de lehetőség van a megváltoztatására. A web helyhez hozzáfűzhetünk egy rövid leírást, s természetesen felcímkézhetjük, ami nem más, mint a tárgyszavakkal való ellátásuk. A címkék később saját logika alapján csoportokba, kötegekbe rendezhetőek. A szolgáltatás másik előnye az úgynevezett „related tags”, vagyis a kapcsolódó címkék. Ha ugyanis rákattintunk egy „tag”-re, akkor a felületen megjelenik azon címkék sora, melyek valamely rekordban együtt szerepeltek az adott címkével.⁸¹ Ezáltal akaratlanul is új tartalmakat fedezhet fel a felhasználó.

A szolgáltatás közösségi jellegét a könyvtár úgy is kihasználhatja, hogy feliratkozik más hasonló profilú, hasonló tartalmakat gyűjtő felhasználó linkjeire. Ezen linkek egy új menüpont alatt jelennek majd meg, így a könyvtár eldöntheti, hogy átveszi-e azokat saját gyűjteményébe.

A könyvtár, hogy megkönnyítse felhasználó dolgát, átvehetné a tartalmi feltárás során használt tárgyszavak általánosabb kategóriáit. Ilyenek lennének a nyelv, ahol kifejezhető ott a szint vagy a műfajok meghatározása, de természetesen nem ugyanazoké, mint a nyomtatott dokumentumok esetében.

A kifejezetten nyelvtanulás célját szolgáló oldalak mellett a könyvtár gyűjthetne olyan autentikus forrásokat is, amelyek nem nyelvtanulás céljából készültek, de azt segíthetnék. Fontos lenne, hogy e forrásoknak nem kell feltétlenül nyelvtanulással foglalkozniuk tartalmukban; legyenek könnyed hangvételűek és minél változatosabb témájúak, hogy a tanulás szinte észrevétlenül történjen.

⁸¹ Kukor F.: p. 404.

Ilyenek az írott szöveg megértésének segítésére például a különböző országos magazinok vagy folyóiratok online kiadásai, illetve az elektronikus könyvtárak elérési helyei. Marcel szerint 25-30 könyv elolvasása alapfeltétel egy nyelv megismeréséhez.⁸² Ez természetesen nem azt jelenti, hogy a tudatos olvasástanítás már el is hanyagolható, viszont az autentikus szövegek hozzájárulnak ahhoz, hogy ne csak a tankönyvön keresztül érintkezzen a tanuló a célnyelvvel. Az olvasás továbbá kombinálható a hallás utáni értéssel, s ilyenkor mivel az írott szöveghez annak kiejtése is társul, egyszerre két készség fejlesztésére van lehetőség. A könyvtár az állományában már megtalálható dokumentumok mellé olyan internetes forrásokat nyújthatna, ahonnan a felhasználók letölthetnék a dokumentum hangos könyv párját.

A könyvtár abban is segíthetne, hogy a nyelvtanuló füle hozzászokjon a beszélt célnyelv sajátosságaihoz. Ilyenek például az összevont alakok; a köznyelv természetessége; a tempós, de szaggatott, sokszor már összefüggéstelennek is tűnő, mondat centrikusságot nem szigorúan érvényesítő anyanyelvi beszélő. Bele lehet kóstolni a különböző, sokszor ízes dialektusokba, az anyanyelvtől eltérő ritmusba és dallamba.⁸³ Ennek érdekében helyet kapnának a linkgyűjteményben rádióállomások, podcastek és olyan Youtube csatornánk, amelyek nyelvtanulók számára vannak fenntartva.

A beszéd és íráskészség fejlesztése érdekében gyűjteni lehetne olyan online közösségeket, ahol a nyelvtanuló vele hasonló szinten tartó tanulókkal barátkozhatna össze és fórumokon, chaten vagy akár e-mailben kommunikálhatna.

Mindezek mellett könyvjelzőzhetne a könyvtár online szótárakat vagy akár nyelvvizsgaközpontokat is. Utóbbi esetében nem egyszerűen a vizsgaközpont oldalának linkeléséről lenne szó, hanem a könyvtár bevonhatná az információgyűjtésbe a Google Alerts szolgáltatást is. Segítségével megadott kereső kifejezéseket lehet figyelteni, s a felbukkanó találatokról – legyen az weboldal, újságcikk vagy blog – e-mailt küld ki a felhasználóknak a szolgáltatás.⁸⁴

⁸² Marcelre hivatkozik Bárdos J.: p. 130.

⁸³ Bárdos J.: p. 119-120 és 183.

⁸⁴ [Google] [2012. 03. 05.]

6. A beszerzés

Ahogy a bevezetőben is írtam, a tárgyszavazás, vagyis a meglévő dokumentumok feldolgozásának újragondolása és a szolgáltatás, vagyis az információ szolgáltatása mellett a jövőre, tehát a beszerzésre is gondolni kell.

A gyűjteményszervezés, vagyis a beszerzés, feltárás, rendezés és apasztás négyese határozza meg a könyvtári szolgáltatás lehetőségeit, a szolgáltatásra vonatkozó felhasználói igények pedig folyamatosan alakítják azt.⁸⁵ Bár a könyvtár tevékenységének alapja az állomány⁸⁶, mégis fontosnak tartottam először a fennálló helyzet, majd az abból fakadó szolgáltatás lehetőségeit áttekinteni.

A gyűjtőköri szabályzat legfontosabb feladata az, hogy kijelölje azon dokumentumok körét, amelyek beleillenek állományába. A gyarapítási stratégiának pedig rugalmasnak kell lennie ahhoz, hogy mozgásteret engedjen újrafogalmazás nélkül is.⁸⁷

Gyakori aggodalom az önálló nyelvtanulással kapcsolatban, hogy a tanárok nem tudják kontrollálni mit és hogyan tanulnak a diákok⁸⁸, illetve maga az a tény, hogy a különböző forrásokat a tanár közvetlen támogatása nélkül használják majd.⁸⁹ Továbbá, ha a könyvtár polcára tesz egy bizonyos könyvet, akkor az egyfajta jóváhagyást⁹⁰ is hordoz, ezért is fontos, hogy vásárlás előtt az állományba került dokumentumokat megfelelően kiértékelje a könyvtár.

1993-ban az Európa Tanács Modern Nyelvek Programja kidolgozott egy ajánlást a tananyagokra és a tankönyvekre vonatkozóan. A teljesség igénye nélkül a 15 pontos ajánlásból csak néhányat idéznék. Ilyen az érdeklődés felkeltése és a kommunikatív célkitűzések. Szerepeljenek a nyelvkönyvben a természetes nyelvhasználat modelljei; biztosítson választási lehetőséget a tartalom, feladatok és módszerek tekintetében; helyezze

⁸⁵ Ferenczy E.: p. 9.

⁸⁶ Katsányi S.: p. 12.

⁸⁷ Katsányi S.: p. 70.

⁸⁸ Ciel Language Support Network [2011. 12. 29.]

⁸⁹ Ciel Language Support Network [2011. 12. 30.]

⁹⁰ Buckland, M.: p. 13.

előtérbe az együttműködési képesség kialakítását. Valamint, legyenek a benne szereplő feladatok változatosak és a tankönyv biztosítsa a rendszeres önellenőrzés lehetőségét.⁹¹

Az élethosszig tartó tanulás elvével párhuzamban legyen tehát a nyelvkönyv tanulóközpontú, tanítson meg tanulni, hogy később a nyelvtanulók eljussanak az autonómia egy bizonyos szintjéig, hogy egyedül is tudják használni a nyelvet már az osztálytermen kívül, valós szituációkban is. Ebben a nyelvkönyvek úgy segíthetnek, hogy autentikus anyagok felhasználásával olyan szituációkat alakítanak ki, prezentálnak használóiknak, amelyek az önállóságra sarkallják őket. Tegyük próbára a tanulókat, mint nyelvészeti, mint intellektuálisan.⁹²

A nyelvkönyvek kiválasztásánál bármilyen típusú könyvtár egy olyan problémával szembesül, hogy „nem tudja a felhasználás folyamatához igazítani a szükségeknek megfelelő tankönyvválasztást”⁹³. Ha megvizsgálánk a tanulók háttérét például koruk, nemük, képesítésük, nyelvtudásuk szintje és a célnyelvhez történő hozzáállásuk, motivációjuk, stb.⁹⁴ szerint, akkor az annyira széles skálán mozog, hogy egy adott könyv kiértékelése felhasználók ekkora és ilyen színes halmazára vonatkozóan lehetetlen és felesleges is lenne. Ezért a nyelvkönyveket a bennük rejlő lehetőségek és általában véve alkalmasságuk szerint kellene értékelni, előre meghatározott használat nélkül. A vezérelve ez lenne: „Mire lenne jó ez a nyelvkönyv?”⁹⁵ Továbbá azt lehetne megvizsgálni még akkor is, ha nincs előttünk egy felhasználói kör, amihez a tankönyv profilját hasonlítani lehetne, hogy amit nyújt, azt hogyan teszi.

A nyelvkönyvek kiválasztásánál problémákat okozhat, ha nincs lehetőség a könyvbe történő betekintésre. Ez azért is lenne hasznos, mert annak kitűzött céljai, a célközönség, az elrendezés és maguk a prezentált anyagok a bevezetőből, a tartalomjegyzékből, magából a tankönyv szövegéből, az indexből jól leolvashatóak.⁹⁶ A beszerzés során és e problémás esetekben is akár egy külső vagy felsőoktatási, iskolai könyvtár esetében belső, az intézményen belül tanító nyelvtanárhoz lehetne fordulni segítségért, véleményért.

⁹¹ Kurtán Zs.: p. 139-140.

⁹² Cunningsworth, A.: p. 15-17.

⁹³ Hutchinson-Waters-t idézi Kurtán, Zs.: p. 143.

⁹⁴ Skierso, A.: 432-433.

⁹⁵ Cunningsworth, A.: p. 14.

⁹⁶ Skierso, A.: p. 435.

Természetesen a felhasználók visszajelzéseire is alapozni lehetne.⁹⁷ A tájékozódásban nagy segítséget nyújthatnak a könyvkatalógusok, ismertetőik vagy a különböző nyelvészeti folyóiratok, mint például az Iskolakultúra vagy a Modern Nyelvoktatás tankönyvkritikái.⁹⁸ Megoldást jelenthetnek még a kiadók, vagy könyváruházak honlapjai, ugyanis előfordulhat, hogy feltöltenek mintaoldalakat, így ha csak egy-két oldal erejéig is, de van lehetőség a dokumentumba történő betekintésre.

A tankönyvek kiértékeléséhez először is a kritériumok sorát kell meghatározni. Ezek olyan változók, melyek a nyelvkönyv sikerét, vagy éppen bukását eldöntik. Számukat kordában kell tartani, az elemzést segítő „check list”-en pedig csak a legrelevánsabbakat szabad rajtahagyni.⁹⁹

Kutatásaim során találkoztam számos olyan adaptálható segédlettel, mely nyelvkönyvek kiértékeléséhez készült. Ezek azonban nyelvtanárok számára lettek kidolgozva, olyan tanítási szituációkhoz, amikor egy adott csoport számára kell tankönyvet választani. Ez problémát jelent egyrészt a könyvtár heterogén olvasóközönségéből fakadóan, másrészt ugyanazzal a problémával szembesülünk, mint a tartalmi feltárás során: a rendszert úgy kellene kidolgozni, hogy a kiválasztás és beszerzés nyelvtanári szakképesítés nélkül is végrehajtható legyen.

A beszerzés segédletének kialakításakor három forrás kategóriáit és tartalmi részletezésüket adaptáltam.¹⁰⁰ Arra összpontosítottam, hogy megjelenjenek a nyelvkönyv általános tartalmi jellemzői mellett azon használatra vonatkozó kérdések is, melyek alapján el lehet dönteni, hogy a tanuló önállóan is tudja-e majd használni a tankönyvet. Mindezek mellett az is szempont volt, hogy a könyvtárosok is el tudják végezni a felsorolt szempontok alapján a dokumentum kiértékelését. A kategóriák kiválasztásakor igyekeztem a tartalmi feltárás szempontjait követni. A kész segédlet a II. számú mellékletben található.

Az első ilyen kritérium a bibliográfiai adatok és a tankönyv céljainak kettőse. A bibliográfiai adatok esetében sokat elárulhat a szerző neve, illetve a szakirodalomban vagy akár korábbi műveiről kapott visszhang a felhasználók oldala felől. Érdekes megvizsgálni

⁹⁷ Cunningsworth, A.: p. 8.

⁹⁸ Kurtán, Zs.: p. 142.

⁹⁹ Cunningsworth, A.: p. 6.

¹⁰⁰ E három: Skierso, A.: p. 443-452., Cunningsworth, A.: p. 3-4. és Ciel Language Support Network [2011. 12. 30.]

a tankönyvcsomagot is, amennyiben a nyelvkönyv annak részeként jelenik meg. Milyen a kísérő anyagok összetétele és minősége? Használható-e kizárólagosan a tanulás folyamata során? Kérdéses az is, hogy feltétlenül szükséges-e megvásárolni a csomag minden tagját. Az igény kérdése lehet, hogy érdemes-e tankönyvcsalád kezdő, középhaladó és haladó tagját is beszerezni.

A nyelvkönyvcsomagok minden tagja együtt dolgozik, ettől lesz integrált. Központjában a nyelvtanulónak szóló tankönyv áll, amely a tanuló és a nyelv közötti elsődleges kapcsolatot jelenti. E mellé társulhat még munkafüzet, mely célja extra gyakorlási lehetőség nyújtása, valamint magnókazettán vagy CD-lemezen hanganyag a hallás utáni szövegértés és a kiejtés gyakorlásához. E három a legszükségesebb, beszerzéskor ezek megvásárlását kell szem előtt tartani. A tankönyvcsomagoknak része még továbbá a nyelvkönyv tanároknak szóló változata, amely információinak segítségével az oktató a legtöbbet ki tudja hozni a tanítás folyamatából.¹⁰¹

A beszerzés kritériumaihoz visszatérve, a nyelvkönyv céljai tekintetében fontos, hogy célközönsége megegyezzen a könyvtárával. Esetünkben ezt úgy lehetne értelmezni, hogy a tankönyv ne legyen túl specifikus, hogy a felhasználók minél szélesebb rétege hasznot tudjon húzni belőle. Mi érhető el a tankönyv teljesítésével? Realisztikusak-e a célok az idő és a terhelés hányadosában? Egyértelműen meg van-e határozva és fel van-e tüntetve a nyelvi szint? Ezen alkategóriában a legfontosabb kérdésnek azt tartom, hogy a tanulási szituációnak megfelel-e a tankönyv, vagyis alkalmas-e nyelvtanár nélküli használatra. Ezzel kapcsolatos, hogy meghatározott, kötött-e a haladás sorrendje? Lineárisan, leckéről leckére kell végighaladni a nyelvkönyvön vagy a fejezetek önmagukban is használhatóak? Ez azért lenne fontos véleményem szerint, mert ha kötetlenebbül használható a nyelvkönyv, akkor több nyelvtanuló számára lesz majd használható. Tehát fontos szempont, hogy mennyire flexibilis. Továbbá, támogatja-e az autonómia megvalósulását azzal, hogy lehetőséget ad az önellenőrzésre, önreflexióra. Tartalmaz-e tanácsokat, stratégiákat az önálló tanuláshoz?

A következő kritérium a téma. Itt azokat a szempontokat kellene figyelni, hogy megfelel-e a meghatározott szintnek és a célközönség érdeklődésének? Milyen széles a témák választéka, tartalmukat tekintve aktuálisak és autentikusak-e, és tudnak-e majd a

¹⁰¹ Cunningsworth, A.: p. 25.

felhasználók kötődni a benne foglalt szociális és kulturális tartalomhoz. Az sem elhanyagolható szempont, hogy az etnikumok, a nők vagy a hátrányos helyzetűek megfelelően vannak-e reprezentálva a nyelvkönyvben.

A harmadik kritérium a nyelvi tartalom, amit a tárgyszavazáshoz hasonlóan szét lehet választani a nyelvtan, a szókincs és a kiejtés hármására. A nyelvtant tekintve kérdés, hogy van-e glosszárium vagy nyelvtani összefoglaló a tankönyvben. Átfogóan kezeli-e a nyelvtant, tehát használható referenszként? Amennyiben nem átfogó, akkor a kitűzött nyelvtani szerkezetek mennyisége és tárgyalási sorrendje megfelelő-e? Mennyire támogatja a szöveggörnyezet vagy a magyarázatok a megértésüket? Továbbá utóbbiak elég világosak-e ahhoz, hogy a tanórán kívül, tanár segítségével nélkül is megértsék majd a diákok? Nem szabad, hogy mérvadó legyen a beszerzés során magának a tankönyvnek a nyelve. Először is valószínűsíthető, hogy például egy kezdőknek szóló nyelvkönyv a nyelvtani magyarázatokat is egyszerűbb nyelvezettel fogja bemutatni, másodszor a célnyelven szóló magyarázatok is hozzásegíthetnek a nyelvtanulás sikeréhez, hiszen meggátolják a tanulót az elkényelmesedésben.

A szókincs esetében is kérdés, hogy megfelelő szöveggörnyezetben vannak-e bemutatva, illetve az új szavak száma leckénként ésszerű számokat ad-e. A bírálatnál továbbá szempont lehet, hogy készül-e szószeret akár leckénként, akár a tankönyv végén. A kiejtés tanításának vizsgálatakor pedig fontos, hogy helyet kap-e a legkisebb egységektől a legnagyobbakig minden, tehát ugyanúgy figyelem szentelődik mind a hangoknak, mind például a mondathangsúllynak.

A következő kritériumot, a készségeket vizsgálva figyelmet kell szentelni annak, hogy megjelenik-e mind a négy és azok integrációja. Tartalmaz-e a könyv megfelelő feladatokat és gyakorlatokat, amelyek szintén integrálják a készségeket. Döntő szempont lehet a hanganyagok minősége és az, hogy anyanyelvi beszélők szerepelnek-e rajta. A tartalmi leírásnál már említettem, hogy a szövegátiratok szintén nagyon fontosak. A vásárlásnál problémát jelent az, hogy nincs lehetőség a hanganyagokba történő belehallgatásba, így a tankönyveken található leírásokra kell hagyatkozni ezen esetben. Kérdés továbbá, hogy az írott szöveg megértését segítő szövegtípusok mennyire széles műfajokból merítenek, valamint hogy autentikusak-e. Tartalmaz-e a tankönyv az íráskészség fejlesztéséhez

segédletet, megfelelő irányítást, illetve prezentálja-e a legfontosabb műfajokat, például a levélírást és fajtáit.

Mind a nyelvi tartalom, mind a készségek gyakorlásánál fontos, hogy a feladatok legyenek sokszínűek, utaljanak realisztikus szituációkra és legyenek tartalmasak, hogy ezzel is használójuk nyelvi fejlődését segítsék. Nagyon fontos, hogy tartalmazza-e a nyelvkönyv a feladatok megoldását a nyitott végű feladatok esetében is.

A hatodik kritérium elsőre talán nem tűnhet annyira lényegesnek, hiszen a nyelvkönyv megjelenésére és elrendezésére utal. Azonban nem elég, ha a tankönyv belseje és külseje tetszetős, hanem az is fontos, hogy a grafikai megjelenés segíti-e például táblázatokkal a nyelvtani szerkezetek megértését vagy az illusztrációk kapcsolódnak-e a tartalomhoz, vagy esetleg összezavarják-e annak megértését. Az oldalak elrendezése átlátható és világos-e, megfelelő-e a betűméret. A könyvtárak szempontjából az sem elhanyagolható, hogy mennyire tartós, strapabíró a könyv fizikai felépítése.

A beszerzésnél természetesen olyan gyakorlati kérdéseket is figyelembe kell venni, mint az ár és azzal párhuzamosan, hogy szükség van-e az adott dokumentumra, tehát megéri-e megvenni. Mennyire függ használata a szükséges technikai háttértől, rendelkezésre állnak-e a könyvtárban a szükséges technikai feltételek egy szoftver vagy hanganyag lejátszására.

Ahogyan a feltárás során, itt is külön kitérnék néhány műfajra, mely a beszerzés során figyelmet érdemel. A szépirodalom esetében csak annyiról lenne szó, hogy nem szabadna elfelejtkezni az idegen nyelvű szépirodalmi állomány fejlesztéséről sem. Az olvasás segíti az írott szöveg értését, s ha egy olyan könyvet olvashatna el a felhasználó eredeti nyelven, melyet már megismert fordításban, akkor lehet, hogy nem is rettenne el annyira az idegen nyelvű szövegtől.

A szótárak esetében már említettem a tartalmi feltárás során, hogy a benne foglalt szócikkek száma nem teljesen objektív, így ennek a beszerzés során sem szabadna mérvadónak lennie. A legjobb megoldás a kiválasztás esetén az lenne, ha össze lehetne hasonlítani egy másik szótárral azt a módot, ahogyan például a kiadvány a tájszavakat, a szlenget, szinonimákat és a rövidítéseket kezeli. Melyik tünteti fel a legjobban a szófajt, a jelentésváltozatokat vagy a kiejtés átíratát – ha egyáltalán szerepel benne. Az egynyelvű

szótárak esetében pedig az igazi próba az lehet, ha egy szó magyarázatát vagy az azt prezentáló példamondatokat összehasonlítjuk.¹⁰²

S végezetül a beszerzésnél kérdés, hogy hány példányt is lenne szükséges beszerezni az adott dokumentumból. A könyvtáraknak lehetőségében áll másolatot készíteni adott műről még akkor is, ha az nem saját példányról történik, azzal a feltétellel, hogy a másolás még közvetve sem szolgálja jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját. Továbbá e másolt dokumentumok szabadon hozzáférhetővé tehetőek a könyvtár saját helyiségeiben, elektronikus másolat esetében pedig saját számítógépein tudományos kutatás vagy egyéni tanulás céljára.¹⁰³ Tehát szükség lenne egy vagy esetleg két példány megvásárlására, a könyvtár pedig készítené vagy fénymásolatokat, vagy szkennelés útján egy PDF dokumentumot. Ez utóbbi esetében annyi „példány” jön majd létre, ahány felhasználói számítógép a könyvtárban rendelkezésre áll.¹⁰⁴

A nyelvkönyvek esetében problémát okozhat a négyhetes kölcsönzési idő, főleg ha csak kevés példány áll rendelkezésre adott dokumentumból a könyvtár birtokában. Valóban igaz, hogy több időre is szüksége lehet a felhasználónak a nyelvkönyvek esetében, mint az átlag, ezzel azonban nem szabad másokat megakadályoznia abban, hogy hozzáférjenek a kívánt dokumentumhoz. Megoldást jelenthet ebben az esetben is a fénymásolás, amely ha a dokumentum kisebb részeire korlátozódik, még nem ütközik a szerzői jogi törvénybe.

¹⁰² Crystal, D.: p. 211-212.

¹⁰³ Amberg E. hivatkozik a 1999. évi LXXVI. tv. (Szt.)-re, p. 252-253.

¹⁰⁴ Ferenczy E.: p. 71.

7. A nyelvtanuló

A humán tényező vizsgálata az egyik legfontosabb téma a nyelvoktatás során, hiszen a nyelvtanulók egy „különös kategóriát”¹⁰⁵ képviselnek. Számos olyan változó létezik, amely befolyásolja, ahogyan az emberek nyelvet szeretnek tanulni, s e tényezők még a tanulási folyamat sikerességét is befolyásolhatják.¹⁰⁶

Ilyen például a „language aptitude”, amit a nyelvtanra való alkalmasság helyett misztikus köddel körülvett „nyelvtehetség” szóval is szívesen fordítanak. Ez igazából egy képességcsoport¹⁰⁷, amely nyelvi és nem nyelvi összetevőkből áll. Befolyásolja ezeket a motiváció, a tanulástílus vagy tanulóstratégia, és ilyen a jó fül vagy a verbális memória is.¹⁰⁸ Nem szabad engedni a felhasználók „öreg vagyok én már ehhez” kifogásainak. Igaz, hogy lehet érvelni amellett, hogy érdemes fiatal korban elkezdni nyelvet tanulni, de amellett is, hogy később is bele lehet vágni. Az igazság az, hogy bármely korban lehet valaki hatékony nyelvtanuló¹⁰⁹. A könyvtár feladata az, hogy segítsen a felhasználó számára megtalálni a legmegfelelőbb tanulási eszközöket. Ehhez azonban tisztában kell lennie a felhasználó nyelvtanuló múltjával¹¹⁰, hogy ne kövesse el a korábban már egyszer elkövetett hibákat, illetve akár segítsen a felhasználónak a régiak kijavításában.

Kimutatták, hogy pozitív a kölcsönhatás az anyanyelvi fejlettség és az anyanyelvre épült nyelvi ego¹¹¹, illetve az idegen nyelvtanulás fejlettsége között¹¹². Mindezek középpontjában – talán egy kis meglepetésre – a kiejtés áll, hiszen egy idegen nyelv tanulása azt is magában foglalja, hogy felvesszünk egy új ént; könnyebb egy sztereotíp akárkinek lenni egy idegen nyelven, mint saját magunknak – ám ez utóbbi lenne a cél.¹¹³

Bizonyos források a kognitív tulajdonságok, mások a szociobiológiai tényezők közé sorolják az életkort. A különböző korosztályok ugyanis különbözőképpen tanulnak, mások

¹⁰⁵ Bárdos, J.: p. 235.

¹⁰⁶ Clark, J.: p. 73-74.

¹⁰⁷ Bárdos J.: p. 236.

¹⁰⁸ Clark, J.: p. 70-71.

¹⁰⁹ Bárdos, J.: p. 261.

¹¹⁰ Clark, J.: p. 14-22.

¹¹¹ Guiorare hivatkozik Clark, J.: p. 73-74.

¹¹² Wittichre hivatkozik Clark, J.: p. 71.

¹¹³ Clark, J.: p. 73-74.

a vágyaik és érdeklődési körük. A korral változik például, hogy mennyire tud valaki megküzdeni az absztrakcióval, milyen tanulási típusokat részesít előnyben, vagy mennyire magabiztosak az olyan feladatok, szituációk megoldásakor, ahol kockázatot kell vállalni.¹¹⁴ A másik szociobiológiai jellemző nem más, mint a nem, s ez is kapcsolatban áll a magabiztossággal. Köztudott, hogy a lányok hamarabb érnek, mint a fiúk, s ezért a magabiztosság is jó eséllyel hamarabb alakul ki bennük – ez a különbség az általános iskolás korban még nem annyira jellemző.¹¹⁵

További kognitív jellemző az intelligencia, ám e tekintetben vita folyik a tudósok között. Az intelligencia ugyanis nyelvre alapozott, nyelvi alapú¹¹⁶, így kérdés, hogy visszafelé, a nyelv hogyan függhet az intelligenciától. Mindenesetre az IQ, mint akadémikus képesség is faktor, mely főleg az iskolai osztályzatokban manifesztálódik.¹¹⁷ Az agy lateralizációja is befolyásolja a nyelvtanulás preferált módját; a balféltekések előnyben részesítik az analitikus, deduktív gondolkodást, míg a jobbféltekések jobban kezelik az általánosításokat és a művészi kifejezésmódot.¹¹⁸

A tanulók egyik legfontosabb affektív tulajdonsága a motiváció. Megkülönböztetjük külső és belső fajtáját is. A külső általában kényszeres, a kiváltó a személyen kívül helyezkedik el. Eszközös motivációnak is nevezik, mely középpontjában a hasznosság áll. A belső motiváció mögött ezzel szemben valamilyen feltételezhetően pozitív érzelem áll. Ez a fajta motiváció értékesebb, ugyanakkor külső motiváció hatására is tökéletesen meg lehet tanulni egy idegen nyelvet. Bármelyikről is legyen szó, nincs olyan kognitív változó, amely ne mutatna direkt összefüggést a motivációval.¹¹⁹

A nyelvtanulás során további, a folyamatot befolyásoló affektív tényezők a nyelvi stressz és a szorongás. Ez általában akkor lép fel, ha még nem érte el a tanuló a megfelelő készség szintet, s ezt kiválthatja a félelem a kommunikációtól vagy az értékeléstől is. Segíteni kell a felhasználónak abban, hogy ne lásson mindent fekete-fehérben, hogy ne féljen hibákat vétetni, vagy segítséget kérni.¹²⁰ A szorongás sokszor szituatív, például az

¹¹⁴ Clark, J.: p. 72-74.

¹¹⁵ Clark, J.: p. 73.

¹¹⁶ Bárdos, J.: p. 237.

¹¹⁷ Clark, J.: p. 73.

¹¹⁸ Bárdos, J.: p. 239.

¹¹⁹ Bárdos J.: p. 242.

¹²⁰ Bárdos J.: p. 245-246.

osztályteremhez kötődik, így talán a könyvtár abban is segíthet, hogy nyugodt, stressztől mentes környezetet biztosít a tanuláshoz.

Az, hogy a nyelvtanuló beletörődik, hogy hibákat fog véteni nem más, mint a bizonytalanság elfogadása, mely bizonytalanság fakadhat akár a jelentésből, akár a kiejtésből is.¹²¹ Sokak számára nem egyszerű a nyelv kettős természetét¹²² elfogadni. A nyelv ugyanis áll logikai, szabályokba foglalható törvényszerűségekből, másrészt vannak megmagyarázhatatlan, de elfogadott szokásai is. Az erre való nyitottságot fokozza a gyakorlás és természetesen a sikerélmény is.

Legvégső affektív tulajdonságként pedig az empátiát szeretném megemlíteni. Ez egyrészt azt jelenti, hogy bele tudjuk élni magunkat mások helyzetébe, másrészt azt, hogy személyiségünket lámpásként¹²³ használjuk mások megértésében ez pedig saját magunk ismerete nélkül lehetetlen. Az a bizonyos másik személy ebben az esetben lehet a célnyelvű viselkedés¹²⁴ is, az a korábban említett jelenség, hogy önmagunknak kell lennünk az idegen nyelven történő kommunikációban is.

Az eredményesség és annak befolyásoló tényezői kapcsán szólni kell még a tanulási stílusokról és stratégiákról, illetve a tanulótípusok hármáról. A tanulási stílusok és stratégiák közötti különbség az, hogy a stílus a személyiséggel, a gondolkodással együtt fejlődik ki, tehát meglehetősen állandó. A stratégia ezzel szemben egy független változó, egy olyan mentális folyamat, melynek segítségével a nyelvtanuló összegyűjti, feldolgozza, stb. majd végül visszanyeri a szükséges információt. Egy személyen belül egyszerre több is aktív lehet.¹²⁵

A tanulótípus nem más, mint az egyénre jellemző tanulási stílusok összessége, ám nem ez a mozgatórugója az eredményességnek, hanem a helyes nyelvtanulási stratégia. A tanulótípusok általában érzékszervi preferenciákat takarnak, vagy arra is utalhatnak, hogy egy bizonyos információtömeget aprólékosan, részletekre szedve, vagy egészében szeret vizsgálni a tanuló.¹²⁶

¹²¹ Bárdos J.: p. 248.

¹²² Bárdos J.: p. 236.

¹²³ Bárdos J.: p. 249.

¹²⁴ Bárdos J.: p. 249.

¹²⁵ Bárdos J.: p. 235-236.

¹²⁶ Bárdos J.: p. 254.

A motiváció mutatja a legnagyobb kölcsönhatást a nyelvtanulási stratégiák használatával. Ha valaki motivált, valószínűleg több stratégiát is bevet a siker érdekében. Több stratégia használatával pedig a siker valószínűsége is megnő, amely még több motivációt generál és így tovább.¹²⁷ Ám nem szabad elfelejteni, hogy ez visszafelé is működik.

Tudósok megkísérelték összeállítani az ideális nyelvtanuló anatómiáját¹²⁸, mely eredménye egy hosszadalmas lista a nyelvtanulók azon tulajdonságairól, melyek pozitívan befolyásolják a tanulás folyamatát. Ezek közül természetesen nem mindegyik van meg mindenkinben, de a könyvtárosoknak az ezek felé vezető útra kellene terelnie a tanulókat. Ennek megfelelően ösztönözni kell a gyakorlást és a találgatást, valamint bátorítani kell a felhasználót, hogy ne legyen gátlásos, ne féljen a hibáktól, tehát, hogy tanulja meg elviselni a bizonytalanságot. Promotálják a könyvtárosok a kommunikációt és az abból fakadó tanulást. Bátorítsák a felhasználókat, hogy minden lehetőséget kihasználjanak az osztálytermen belüli és kívüli gyakorlásra is. Legyenek kreatívak és kísérletezzenek. Használják fel az anyanyelvből adódó nyelvészeti ismereteiket és a többi.

A könyvtárosoknak egyensúlyt kell találniuk a meggyőzés és a tisztelet között. Teret kell a felhasználóknak hagyniuk, hogy saját vágyaik, személyiségük, szokásaik szerint tanuljanak, s bátorítaniuk kell őket, hogy felelősséget vállaljanak a saját oktatásukért. A felvállalt felelősség mértékétől függ, hogy azon a skálán, melynek két vége a teljesen irányított és a teljesen autonóm tanuló, hol helyezkedik el a felhasználó.¹²⁹

Az autonómia tehát nem azt jelenti, hogy valaki egyedül tanul, hanem egy olyan magatartásformát jelöl, melynek segítségével a tanuló a tanulás folyamatára reagál, a folyamatot értékeli, és ha kell, változtat azon. Ehhez többek között szükséges kritikus gondolkodás, döntéshozatali képesség és tapasztalat.¹³⁰ S elengedhetetlen az is, hogy a tanuló higgyen abban, hogy a sorsa alakulása saját magától is függ.¹³¹

Mindez azonban változásokat idéz elő a tanárok, vagy ez esetben a könyvtárosok és a diákok szerepének változásában is. Ez a felelősségvállalás ugyanis egyfajta lázadás a diák hagyományos szerepe, a rendszer autokratizmusával szemben. Ám az autonóm viselkedés

¹²⁷ Bárdos J.: p. 240.

¹²⁸ Rubin és Thompsonra hivatkozik Bárdos J.: p. 258-259.

¹²⁹ Cunningsworth, A.: p. 106.

¹³⁰ Bárdos J.: p. 273.

¹³¹ Bárdos J.: p. 245.

sem velünk született, tanulni kell, s a könyvtáros lehetne az, aki ezt kezdeményezi a felhasználókban.¹³²

A könyvtárosok ugyan nem helyettesíthetik a nyelvtanárokat, de lehetnek egyfajta vezetők, kalauzok¹³³ ha úgy tetszik az idegen nyelvű állományban, akik a megfelelő nyelvkönyvek beszerzésével, feltárásával és szolgáltatásával segítenek a felhasználóknak nyelvet tanulni úgy, hogy közben megtanulnak tanulni is.

¹³² Bárdos J.: p. 273.

¹³³ Clark, J.: p. 49.

8. A megvalósítás további kérdései

A következőkben szeretném röviden azokat a kérdéseket áttekinteni, melyeknek a szakdolgozatban tárgyaltak megvalósításakor komoly szerepe lenne, de idő és tartalombeli korlátokból adódóan nem jutott szó tárgyalásukra.

Az első ilyenek a személyi feltételek lennének. A szakdolgozat tartalmának kidolgozásakor igyekeztem szem előtt tartani a könyvtárosokat is, vagyis az volt az egyik vezérelv, hogy a tartalmi feltárás, a szolgáltatás és a beszerzés is olyan módon alakuljon át, hogy az adott személyi feltételeket tekintve megvalósítható legyen. Azonban ezt is csak az tudja elvégezni, aki legalább induló középszinten beszéli az adott nyelvet. Ezért, és természetesen más okok miatt is nagyon fontos lenne, hogy mind a könyvtárosok képzésénél, mind a humánerőforrások választásánál a nyelvtudás egy szinten szerepeljen a szaktudással.

Égető problémát jelent a pénzügy. Megfontolt beszerzéssel, belső használatra készített másolatokkal sokat lehetne faragni a költségekből, ám mégis problémát okozhat az igen borsos áru nyelvkönyvek, szótárak, stb. beszerzése. Pályázatok figyelésével és a linkgyűjtemény tárgyalásakor már említett internetes alternatívák szolgáltatásával bővíthetné a beszerzésre szolgáló keretet, vagy amire egyáltalán nincs forrás, azt kreatívan pótolhatná.

A feldolgozásnál és a beszerzésnél nem tartottam kiemelten fontosnak az elektronikus/multimédia dokumentumok beszerzését az ott említett hátrányaiknál fogva, s azért sem, mert a hangsúly nem a dokumentumtípuson, hanem a tartalom gyűjtésén kellene, hogy legyen. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy egyáltalán nem kerülnének ilyen jellegű dokumentumok beszerzésre, hanem azt, hogy nem kizárólagosan ilyenek.

Amennyiben azonban az állomány ilyen dokumentumokkal gyarapszik, az csak úgy hasznos, ha a könyvtárban rendelkezésre állnak a megfelelő eszközök, szoftverek a használatukhoz. Kérdés, hogy megoldható lenne-e két vagy három számítógép elkülönítése kifejezetten a nyelvtanulók számára, segítségükre.

Végezetül pedig a fő cél az lenne, hogy a nyelvoktatást szolgáló dokumentumok bekerüljenek a gyűjteményszervezési stratégiába, ezzel is prezentálva a könyvtárak nyelvoktatásban betöltött szerepét.

9. Összefoglalás

Szakedolgozatom bevezetőjében azt a kérdést tettem fel, hogyan a tudja a könyvtár a gyakorlatban is támogatni a nyelvoktatás ügyét már meglévő eszközeivel, vagyis az állományában szereplő idegen nyelvű dokumentumokkal.

E kérdés megválaszolásához elkerülhetetlen, hogy felülvizsgáljuk azt a módot, ahogyan egy könyvtár beszerzi, feldolgozza, majd szolgáltatja az idegen nyelvű dokumentumokat. Ekkor főleg az input és az output, vagyis a beszerzés és a szolgáltatás közötti „köztes” részre, vagyis a feltárássra helyeztem a hangsúlyt, hiszen ez az, ami a beszerzést és a szolgáltatást is befolyásolja.

A beszerzés esetében az az elv állt a középpontban, hogy a könyvek a nyelvtanulók lehető legszélesebb skáláját szolgálják ki; hogy nyelvtanár segítsége nélkül is használhatóak legyenek bizonyos fokig; valamint, hogy a tartalmat tekintve ne kerüljenek az állományba alkalmatlan, szélsőségesen fogalmazva „rossz” nyelvkönyvek.

A feltárási felülvizsgálatakor az volt a célom, hogy a visszakeresés a lehető legegyszerűbb legyen; hogy magukból a tárgyszavakból kialakuljon az olvasónak egy bizonyos képe a kezében tartott dokumentumról. Legyen nyelvtanuló és nyelvközpontú, hiszen a problémák is ezeken a szinteken jelentkeznek majd a nyelvtanulás során.

A szolgáltatás elveinek kidolgozásakor pedig az volt a vezérelv, hogy a dokumentumokat tegyük még inkább használhatóvá, hozzunk létre kiindulópontokat a nyelvtanulók számára, hogy ne érezzék magukat elveszve az állományban. A szolgáltatás másik része pedig, vagyis az internetes nyelvtanulás forrásainak gyűjtése, egyrészt az autentikus környezetet próbálja meg közelebb hozni a felhasználóhoz, másrészt a pénzhiányból adódó réseket igyekezne betömni.

Véleményem szerint a könyvtár hozott anyagból dolgozva is nagyon sokat tudna segíteni a nyelvtanulóknak, s remélem, ez tükröződik is az általam leírtakban.

Felhasznált irodalom

AMBERG Eszter

Szerzői jog a digitális könyvtárban

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2010. (57. évf.) 6. sz., p. 250-258.

BARÁTNÉ HAJDU Ágnes

A tartalmi feltárás alapjai

Budapest: Könyvtári Intézet, 2001.

BÁRDOS Jenő

Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata

Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000.

BRINTON, Donna M.

The use of media in language teaching

In: Marianne Celce-Mucia (szerk.): Teaching English as a second or foreign language.
Budapest, Akadémiai Kiadó, cop. 1991. p. 454-471.

BUCKLAND, Michael

A könyvtári szolgáltatások újratervezése

Budapest: Országos Széchenyi Könyvtár, 1998.

Ciel Language Support Network: Assessment and independent language learning

<http://www.llas.ac.uk/resources/gpg/1405>

[2011. 12. 29.]

Ciel Language Support Network: Resources for independent language learning. Design and use

<http://www.llas.ac.uk/resources/gpg/1405>

[2011. 12. 30.]

CLARK, John L.

Curriculum renewal in school foreign language learning

Oxford: Oxford University Press, 1988.

CRYSTAL, David

How language works

[London]: Penguin Books, 2005.

CUNNINGSWORTH, Alan

Choosing your coursebook

Oxford: Heinemann, 1995.

DÁLNOKI-FÉSŰS András

Nyelvtanítás – nyelvtanulás. Módszertani kézikönyv

Budapest: Relaxa, 1993.

FERENCZY Endréné

Gyűjteményszervezés

Budapest: Országos Széchenyi Könyvtár, 2000.

FOGARASSY Miklós (ford.): IFLA/UNESCO Public Library Manifesto - Hungarian - Magyar Version

<http://archive.ifla.org/VII/s8/unesco/hung.htm>

[2012.03.04.]

[Google]: Mik a Google Figyelő értesítések?

<https://support.google.com/alerts/bin/answer.py?hl=hu&topic=28415&answer=175925&parent=28413&rd=2>

[2012. 03. 05.]

HORVÁTH Tibor

A feldolgozás egységei és a feltárás célja

In: Horváth Tibor, Papp István (szerk.): Könyvtárosok Kézikönyve II. Budapest, Osiris, 2003. p. 15-34.

HORVÁTH Tibor – SÜTHETŐ Péter

A tartalmi feltárás

In: Horváth Tibor, Papp István (szerk.): Könyvtárosok Kézikönyve II. Budapest, Osiris, 2003. p. 35-182.

[IFLA]: [The IFLA Multicultural Library Manifesto]

<http://archive.ifla.org/VII/s32/pub/MulticulturalLibraryManifesto.pdf>

[2012.01.30.]

ITZEL, Constanze: Nyelvpolitika

http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/policies/culture/article_7316_hu.htm

[2011. 10. 22.]

KATSÁNYI Sándor

Információ, dokumentum, könyvtár

Budapest: Könyvtári Intézet, 2001.

KUKOR Ferenc

Könyvtár 2.0 a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2008. (55. évf.) 9. sz., p. 403-414.

LÁDI László

2.0 – a weben és a könyvtárban

In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2008. (55. évf.) 9. sz., p. 415-423.

MADARÁSZ Katalin: Az OIK szolgáltatásai +1: Kávészünet

<http://www.oik.hu:8080/?p=4595>

[2011. 11. 25.]

MORLEY, Joan

Listening comprehension in second/foreign language instruction

In: Marianne Celce-Mucia (szerk.): Teaching English as a second or foreign language.
Budapest, Akadémiai Kiadó, cop. 1991. p. 81-106.

NIKOLOV Marianne

Minőségi nyelvoktatás – a nyelvek európai évében

In: Iskolakultúra, 2001. (20. évf.) 8. sz., p. 3-12.

Oktatási és Kulturális Minisztérium, Könyvtári Intézet (közread.)

Országos könyvtárfejlesztési stratégia, 2008-2013. Portál program

Budapest: OKM , KI, 2008. 35 p.

PAPP Anna Mária

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár a nyelvi sokféleség szolgálatában

In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2004. (13. évf.) 12. sz., p. 34-40.

PETNEKI Katalin: Az idegen nyelv tanításának helyzete és fejlesztési feladatai

<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=tantargyak-Petneki-Idegen>

[2011. 10. 25.]

RICHARDS, Jack C. - PLATT, John - PLATT, Heidi

Longman dictionary of language teaching and applied linguistics

London: Longman, 1992.

SEAL, Bernard D.

Vocabulary learning and teaching

In: Marianne Celce-Mucia (szerk.): Teaching English as a second or foreign language.
Budapest, Akadémiai Kiadó, cop. 1991. p. 296-312.

SKIERSO, Alexandra

Textbook selection and evaluation

In: Marianne Celce-Mucia (szerk.): Teaching English as a second or foreign language.
Budapest, Akadémiai Kiadó, cop. 1991. p. 432-454.

[SZTE Klebelsberg Könyvtár]: Nyelvkönyvek feldolgozása

<http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/feld/marc/nyelvkonyvek.htm>

[2012.01.25.]

I. Melléklet

A szakdolgozatban javasolt tárgyszavak hierarchiában való elrendezése

TARTALMI ISMÉRVEK

1. nyelvi tartalom

1.1. kiejtés

- 1.1.1. intonáció
- 1.1.2. mondathangsúly
- 1.1.3. önálló hangok
- 1.1.4. ritmus
- 1.1.5. szóhangsúly

1.2. nyelvtan

- 1.2.1. átfogó-e (szint kifejezésével)
- 1.2.2. elmélet
- 1.2.3. feladatok, gyakorlatok

1.3. szókincs

- 1.3.1. (Saját tartalma szerint)
 - 1.3.1.1. állandósult szókapcsolatok
 - 1.3.1.2. antonímák
 - 1.3.1.3. homonimák
 - 1.3.1.4. szinonimák
- 1.3.2. (Az élő beszélt nyelv tükrözése)
 - 1.3.2.1. idézetek
 - 1.3.2.2. idiómák
 - 1.3.2.3. irodalmi nyelv
 - 1.3.2.4. közmondások
 - 1.3.2.5. nyelvjárások
 - 1.3.2.6. szólások
- 1.3.3. szókincsfejlesztés

2. készségek

2.1. beszédképesség

- 2.1.1. drámapedagógiai gyakorlatok
- 2.1.2. képleírás
- 2.1.3. nyelvi játékok
 - 2.1.3.1. barchoba
 - 2.1.3.2. kérdezz-felelek
 - 2.1.3.3. memóriajáték
- 2.1.4. párbeszéd
- 2.1.5. szerepjátékok
 - 2.1.5.1. akció
 - 2.1.5.2. reakció
 - 2.1.5.3. szituációk

2.2. hallás utáni értés

- 2.2.1. (A hallás utáni értés gyakorlatainak fajtái 1.)
 - 2.2.1.1. extenzív hallásértés
 - 2.2.1.2. intenzív hallásértés

- 2.2.1.3. manipulatív hallásértés
- 2.2.1.4. scanning
- 2.2.2. (A hallás utáni értés gyakorlatainak fajtái 2.)
 - 2.2.2.1. interaktív
 - 2.2.2.2. nem interaktív
- 2.3. íráskészség**
 - 2.3.1. diskurzus
 - 2.3.2. helyesírás
 - 2.3.3. központosítás
 - 2.3.4. (a nyelvi kód megerősítésére)
 - 2.3.4.1. az írás tárgya vagy formája: levél és fajtái, email, fax, memo, jegyzet, stb.
 - 2.3.4.2. feleletválasztós tesztek
 - 2.3.4.3. kiegészítéssel gyakorlatok
 - 2.3.4.4. kreatív írás
 - 2.3.4.5. mondatokkal történő feladatok
- 2.4. írott szöveg értése**
 - 2.4.1. (Feladattípusok)
 - 2.4.1.1. extenzív olvasás
 - 2.4.1.2. intenzív olvasás
 - 2.4.1.3. scanning
 - 2.4.1.4. skimming
 - 2.4.2. (Olvasási szövegek műfajai)
 - 2.4.2.1. mindennapi élet
 - 2.4.2.2. munkahelyi dokumentáció
 - 2.4.2.3. szórakozás
 - 2.4.2.4. tanulás

HASZNÁLATI ISMÉRVEK

1. célcsoport
2. megoldó kulcs
- 3. műfaj**
 - 3.1. egyszerűsített olvasmányok
 - 3.2. feladatgyűjtemény
 - 3.3. munkafüzet
 - 3.4. (integrált) nyelvkönyv
 - 3.5. nyelvvizsga-felkészítő könyv
 - 3.5.1. nyelvvizsgaközpont
 - 3.5.1.1. ORIGO
 - 3.5.1.2. PANNON
 - 3.5.1.3. TELC, stb.
 - 3.5.2. nyelvvizsga szintje
 - 3.5.2.1. alap
 - 3.5.2.2. felsőfok
 - 3.5.2.3. közép
 - 3.5.3. típusa
 - 3.5.3.1. írásbeli
 - 3.5.3.2. szóbeli
 - 3.5.4.

- 3.6. szépirodalom
 - 3.6.1. kétnyelvű szépirodalom
- 3.7. szótár
 - 3.7.1. méret
 - 3.7.1.1. kézisztár
 - 3.7.1.2. kissztár
 - 3.7.1.3. nagyszztár
 - 3.7.2. típus
 - 3.7.2.1. egynyelvű szótárak – anyanyelvűeknek
 - 3.7.2.2. egynyelvű szótárak – idegen nyelvet tanulók számára
 - 3.7.2.3. fordító szótárak
- 3.8. tanári kézikönyv
- 4. nyelv**
- 5. szint**
 - 5.1. haladó
 - 5.2. kezdő
 - 5.3. középhaladó
- 6. szövegátirat

Megjegyzés: A vastagon szedett pontok azokat a kategóriákat jelölik, melyek közül egyet minimum választania kellene a feldolgozó könyvtárosnak. A zárójelben jelölt pontok, mint például az „Olvasási szövegek műfajai”, pedig a hierarchia könnyebb megértését szolgálják. Tárgyszókészletbe való felvételük a szakdolgozatban részletezett okok miatt nem ajánlatos.

II. Melléklet

A beszerzés kritériumai

A. Bibliográfiai adatok / a tankönyv céljai

a. Bibliográfiai adatok

- i. A szerző minősítése, korábbi művei, visszhang?
- ii. Ha nyelvkönyv csomag része a kiadvány – milyen a kísérőanyagok összetétele és minősége? Feltétlenül szükséges megvásárolni a csomag minden tagját?
- iii. Használható-e kizárólagosan a tankönyv a tanulás során?

b. Célok

- i. Mennyi specifikus a nyelvkönyv célközönsége?
- ii. Mik a tankönyv célkitűzései, mi érhető el a benne található tananyag elsajátításával?
- iii. Realisztikusak-e a célok?
- iv. Nyelvi szint egyértelműen meg van határozva és fel van tüntetve?
- v. Alkalmas-e az önálló tanulásra a nyelvkönyv?
- vi. A haladás sorrendje kötött vagy „bele lehet nyúlni”? – Flexibilitás.
- vii. Bátorítja-e az önellenőrzést?
- viii. Tartalmaz-e tanácsokat, stratégiákat az önálló tanuláshoz?

B. Téma

- a. Megfelel-e a meghatározott szintnek és a célközönség érdeklődésének?
- b. Milyen széles a témák választéka?
- c. Aktuálisak és autentikusak?

C. Nyelvi tartalom

a. Nyelvtan

- i. Található-e a könyvben glosszárium és/vagy nyelvtani összefoglaló?
- ii. Átfogóan kezeli a nyelvtant / használható-e referenzként?
- iii. Nyelvtani szerkezetek mennyisége és tárgyalási sorrendje megfelelő?
- iv. Támogatja a szöveggörnyezet a szabályok megértését?
- v. Mennyire világosak a magyarázatok?

b. Szókincs

- i. Megfelelő szöveggörnyezetben vannak bemutatva az új szavak?
- ii. Az új szavak száma ésszerűnek tűnik-e leckénként?
- iii. Tartalmaz-e a nyelvkönyv szószeretet – akár a könyv, akár a leckék végén?

c. Kiejtés

- i. Helyet kap a hangok kiejtésétől kezdve a mondathangsúlyig minden?

D. Készségek

- a. Megjelenik-e mind a négy és integrációjuk?

- b. Tartalmaz a nyelvkönyv megfelelő feladatokat a gyakorlásukhoz és olyan feladatokat melyek integrálják a készségeket?
 - c. A hanganyagok – hangminőség? anyanyelvi beszélők szerepelnek rajta?
 - d. Szövegátiratokat tartalmaz-e a könyv?
 - e. Íráskészség fejlesztése – mennyire széles a felhasznált műfajok skálája? Autentikusak?
- E. Feladatok, gyakorlatok
- a. Sokszínűek?
 - b. Realisztikus szituációkra utalnak? Tartalmasak?
 - c. Tartalmazza-e a nyelvkönyv a feladatok megoldását? Megoldási javaslatokat a nyitott végű feladatokhoz?
- F. Design
- a. Segíti a grafikai megjelenés pl. a nyelvtani szerkezetek megértését, az új szavak tanulását, vagy zavaróak a tanulásban?
 - b. Átlátható és világos az oldalak felépítése? Megfelelő a betűméret?
 - c. Mennyire tartós a könyv fizikai felépítése?
- G. További gyakorlati kérdések
- a. Ár / hasznosság aránya?
 - b. Multimédiás dokumentumok esetén adottak-e a technikai hátterek a könyvtárban a használatukhoz?

Melléklet III.

Javaslatok keresési segédletekre

Tartalmi ismervek

Nyelvi tartalom

Nyelvtan

Szókincs

Kiejtés

Beszéd-
képesség

Hallás utáni
értés

Írásképesség

Írott szöveg
értése

Készségek

Használati ismervek

Célcso-
port

Kulcs

Műfaj

Nyelv

Szint

Szövegátírat

Műfaj

Egyszerűsített olvasmány

Feladatgyűjtemény

Munkafüzet

Nyelvkönyv

Nyelvvizsga-felkészítő kiadvány

Szépirodalom

Szótár

Tanári kézikönyv

